

“ÜMMETİMDEN YETMİŞ BİN KİŞİ CENNETE SORGUSUZ GİRECEKTİR.” HADİSİ ÜZERİNE SENET EKSENLİ BİR ANALİZ VE DEĞERLENDİRME*

Osman ORUÇHAN**

ÖZET

Hız. Peygamber'in söz ve davranışlarının aktarımı olan hadisler İslâm tarihi boyunca önemini korumuştur. Özellikle ilk üç asırda yaşayan bazı Müslümanlar hadislerin sonraki nesillere ulaştırılması için büyük çaba sarf ettiler. Bu üç asırda İslâm Dünyası fetihlerle genişledi ve Müslümanlar farklı din ve kültürlerle sahip insanlarla bir arada yaşamaya başladı. Bununla eş zamanlı olarak Müslümanlar arasında sosyal ve siyasi görüş ayrılıkları ortaya çıktı ve çeşitli amaçlarla hadis uydurma faaliyetleri başladı. Bu nedenle hadis toplayıcıları, sadece güvenilir kişilerden hadis almaya ve bunları sonraki nesle aktarmaya gayret gösterdiler. Böylece hadisleri senetleriyle nakletme geleneği doğdu. Diğer taraftan, hadisleri nakleden râvilerin güvenilirliklerini belirleyen eserler yazıldı. Bu senetler ve senetlerdeki râvileri değerlendirmemize imkân veren eserler sayesinde bugün biz, bir sözün hadis olup olmadığını belirleme imkânına sahibiz. Bu makale, “Ümmetimden Yetmiş Bin Kişi Cennete Sorgusuz Girecektir.” Hadisi Üzerine Metin Eksenli Bir Analiz ve Değerlendirmedevamı niteliğindedir. Bu çalışmanın amacı, önceki makalemize bulunan hadislerin senetlerini analiz etmektir. Makalemiz iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, öncelikle her hadis grubunun isnad şemaları ya da isnad zincirleri hazırlanmıştır. Ardından her şema ya da zincirdeki râviler, Tabiîn Dönemi'nden başlayarak Ricâl kitaplarındaki bilgiler yardımıyla tetkik ve tenkit edilmiştir. Bu tetkik ve tenkitte râvilerin hadis rivayetinde güvenilirliği sorgulanmıştır. İkinci bölümde, hadislerin senet analiz ve tenkidi sonunda ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde, güvenilir senetle nakledildiği anlaşılan metinlerdeki bilgiler yeniden gözden geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tenkid, Analiz, Güvenilirlik, Râvî, Sahabe.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, El-mek: osmanoruchan@gmail.com

**AN ANALYSIS AND CRITISIZE ON ISNADS OF HADITH:
“SEVENTY THOUSAND PEOPLE WILL GO TO HEAVEN
WITHOUT QUESTIONING FROM MY FOLLOWERS”**

ABSTRACT

Hadiths who transmitted sayings and behaviors of prophet Mohammad maintained its importance during history of Islam. Especially, some Muslims who lived in the first three centuries exerted a great effort for transmitting hadiths to the next generations. In these first three centuries, the world of Islam expanded with conquests and the Muslims began to live together with people of different religions and cultures. At the same time, some social and political splits in opinion occurred among the Muslims and some movements on fabricating hadith for a variety of reasons began. Therefore, The Hadith collectors made an effort to receiving hadiths from reliable transmitters and transmitting them to the next generation. Thus, the tradition of transmitting hadiths with its isnads was born. On the other hand, the rijāl books which determine the trustworthiness of the hadith narrators, were written. Now, we have a possibility to determine whether a word is a Hadith, under favour of these sanads (narrator bond) and books which enable us to criticize the narrators who are there in the sanads. This is continuation of previous article *An Analysis and Critisize on Isnads of Hadith: “Seventy Thousand People Will Go to Heaven Without Questioning From My Followers.”* The aim of this study is to analyze the isnads of Hadith in the previous article. This article consists of two main chapters. In the first chapter, initially, the isnad diagrams or the isnad chains for all of Hadith Group were prepared. Then each of the narrators on the diagrams or in the chain were analyzed and criticized starting with the narrator of The Period of Followers (Tabi’een) with the assistance of the knowledges in Rijal Books. In this analysis and criticizing the reliability of the narrations on transmitting a Hadith were examined. In the second chapter, the hadiths were evaluated through result achieved through analysis and the criticism. Also in this chapter, the knowledge in the texts which was transmitted by reliable sanad was reviewed.

Key Words: Criticism, Analysis, Authenticity, Transmitter, Companion.

GİRİŞ

Hadisler, Hz. Peygamber’in çeşitli olaylar ve durumlar karşısında, gerek günlük hayatının bir gereği olarak, gerek Müslüman fert ve toplumu bilgilendirmek, yönlendirmek ve eğitmek maksadıyla, gerekse Kur’an âyetlerini açıklamak üzere söylediği sözlerinin, davranışlarının ve onaylarının aktarımlarıdır. Hadis olarak değerlendirilebilecek ve Hz. Peygamber’e ait olduğu iddia edilen bir sözün iki temel unsuru bulunmaktadır; birincisi, hadisi Hz. Peygamber’den tasnif edildiği esere kadar nakleden râvîlerin bulunduğu senet, ikincisi ise, hadisin metnidir.

Hadis ilmi gelenekleri içinde, Hz. Peygamber’e ait olduğu söylenen, ancak asıl kaynağında bir senedi bulunmayan sözlerin bir hadis olarak hiçbir kıymeti harbiyesi bulunmamaktadır. Senedin de tek başına bir kıymeti yoktur. Ancak senet, bir hadisin başında yer aldığı İslâm Dini’nin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

ikinci temel kaynağı olan sünnetin orijinalliğinin tespitinde hayati öneme sahip bir rol üstlenmektedir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber’in yaşadığı dönem de dâhil olmak üzere, hadislerin tedvin ve tasnif edildiği dönemler boyunca gerek iyi niyetli, gerek kötü niyetli kimselerce hadisler uydurulmuş, ya da çeşitli nedenlerle gerçekte sahabe, tâbiîn veya İslâm dışı kültürlerden kimselere ait olduğu halde pek çok söz hadisleştirilmiştir. İşte, Hz. Peygamber’in otoritesini kullanmaya yönelik bu olumsuz girişimlere karşı hadis âlimlerinin geliştirdiği isnâd sistemi ile bunun kontrolü için geliştirilen cerh ve tadil sistemi büyük bir önem arz etmektedir. Hadisleri senetleriyle birlikte kaydetme ve râvîlerin güvenilirlik durumlarını belirlemeye yönelik çalışmalar, hadis âlimlerinin, hadislerin tahrifine yönelik sözkonusu çabaları bertaraf etmek amacıyla, oldukça kapsamlı bir çaba içine girdiklerini göstermektedir. Ancak bu, belirtilen dönemde, bir hadisin sıhhatini belirleme konusunda yapılması gereken her şeyin yapıldığı; artık günümüzde bu konuda hiçbir çalışmanın yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. Zira; a)Hz. Peygamber’e ait olmayan bir haberin başına tamamen güvenilir sayılan râvîlerden oluşan bir senet eklemek mümkündür. Dolayısıyla bir hadisin sahîh sayılmasında tek başına senedin güvenilirliği yeterli değildir. b)Her münekkit râvîleri kendi şahitlikleri ve ulaşabildiği bilgiler doğrultusunda değerlendirmiştir. Oysa aynı râvîler hakkında başka münekkitlerin, farklı görüşleri de bulunabilmektedir. c) Bazı münekkitler değerlendirmesini yaptıkları kimi râvîlerle ilgili olarak; aşırı titizlik, gevşeklik, insafsızlık, saldırganlık, taassup ve karar vermede acelecilik vb. sebeplerle yanlış kararlar verebilmişlerdir. İşte bütün bu sebeplerden dolayıdır ki, geçmişten günümüze pek çok hadis yeniden ele alınarak, hem senet hem de metin yönünden tetkik ve tenkîde tâbî tutulmuştur ve bu konuda çalışmalara devam edilmektedir.

Bu makale, “Ümmetinden Yetmiş Bin Kişi Cennete Sorgusuz Girecektir.” Hadisi Üzerine Metin Eksenli Bir Analiz ve Değerlendirme¹ isimli makalemizin devamı niteliğindedir. Bu çalışmada, ilgili makalede yer alan hadisler, hadis usulü ilkeleri çerçevesinde senet tetkik ve tenkîdine tabi tutulmuştur.

Tarîklerinin fazlalığı nedeniyle sözkonusu hadisin senet ve metnini aynı makale içinde değerlendirmek mümkün olmadığından iki ayrı makalede ele aldığımız hadisin senet ve metin analizi senkronizasyonunu sağlamak amacıyla; a)Hadisin tarîkleri, nakleden sahabe bazında aynı sıralamayla verilmiştir. b)Her sahabeden nakledilen rivayetlerin kaynakları, önceki makaleden aynen alınmıştır.

Rivayetin kaynakları tablosunda yer alan ve sıra numaralarıyla belirtilen her kaynak, ilgili hadisin bir tarîkini ifade etmektedir. Bu tarîklerin senetlerinin ayrı ayrı sunulması halinde fazla yer tutacağından, makaleyi uzatmamak amacıyla, senetleri tek tek sıralamak yerine, tarîkleri ikiden fazla olan senetler isnâd şeması halinde, az olanlar da isnâd zincirleri halinde gösterilmiştir.

Her bir tarîkin *İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri* alt başlığı altında, öncelikle isnâd şeması ile ilgili kısa bir analiz yapılmış, ardından râvîlerin güvenilirlik durumları, ricâl edebiyatı kaynaklarından incelenerek hadisin ilgili tarîk/tarîklerinin sıhhati hakkında bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Hadis âlimlerinin kâhir ekseriyetine göre râvîlerin güvenilir, rivayet ettikleri hadislerin makbul sayılabilmesi için bir hadisin senedinde bulunan tüm râvîlerin *adalet* ve *zabt* şartlarına sahip olması gerekmektedir. Kısaca bir râvînin *âdil* sayılabilmesi için; yalancı veya yalancılıkla itham edilmiş olmaması, fâsık olmaması, bid’at sahibi olmaması ve tanınmış olması; *zâbit* sayılabilmesi için de; çok yanılmaması, aşırı dalgın olmaması (gaflet), yanlış zanna düşerek

¹ The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science Volume 6 Issue 2, p. 1769-1802, February 2013 (http://www.jasstudies.com/Makaleler/747002248_92Oru%c3%a7hanOsman_S-1769-1802.pdf)

rivayette hata etmemesi (vehm), sika râvîlere muhalefet etmemesi ve hafıza bozukluğunun bulunmaması gerekmektedir.

Hadis râvîlerinin incelendiği kaynaklarda kimi râvîler hakkında, farklı münekkitlerin farklı değerlendirmeleri bulunabilmekte; kimi, bir râvîyi güvenilirliğin zirvesinde gösterirken kimileri de tamamen güvenilmez bulabilmektedir. Hatta bir münekkidin aynı râvî hakkında farklı değerlendirmeleri bulunabilmektedir. Öyleyse bir râvîyi değerlendirirken bu yorumlardan hangisi dikkate alınacaktır? Yukarıda belirttiğimiz esasa göre tercih edilmesi gereken yorum cerh yönünde olanıdır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, cerhi yapan münekkidin, mecrûh râvî ile ilişkisidir. Zira bir münekkidin, pek çok münekkidin sika saydığı bir râvîyi kişisel husûmet, mezhep taassubu vb. sâiklerle cerh etmiş olduğu anlaşılırsa o râvîyi mecrûh saymamak gerekmektedir.

Hadislerin sıhhat durumunu analiz ederken, hazırladığımız isnâd şemasında ya da isnâd zincirinde bulunan râvîleri, -klasik hadis usûlünün esasları uyarınca sahabeyi tenkît dışında tutarak-tâbiîn tabakasından itibaren analiz etmeye çalıştık. Bu analiz sırasında genellikle, cerh edilen bir râvîye rastladığımızda analizi sonlandırdık. Bazen de bir sonraki râvî daha zayıf ise onlara da işaret ettik. Eğer incelediğimiz senedin ortak râvîlerinde mecrûh bir râvî bulunmuyorsa, en kısa senedini son râvîsine kadar incelemeye tâbî tuttuk. Bu suretle incelediğimiz bir tarîkin tüm râvîlerinin güvenilir çıkması halinde -metinleri de bu tarîkin metnine yakın olması halinde- diğer tarîkleri incelemeye gerek görmedik. Zira bu durumda sahîh olan tarîk esastır. Diğerleri de o tarîki güçlendiren senetler olarak kabul edilir.

A)Hadislerin Senetleri ve Senetlerinin Güvenilirlikleri

1.Ebû Hureyre'den Gelen Rivayetler (I. Grup)

a)Rivayetlerin Kaynakları

1	İbnu'l-Ca'd (ö.230/845), <i>el-Müsned, I, 178</i> . ²	2	İshak b. Râhûye (ö.238/852), <i>el-Müsned, I, 143</i> . ³
3	İbn Hanbel (ö.241/855), <i>el-Müsned, II, 351</i> . ⁴	4	İbn Hanbel, <i>el-Müsned, II, 400</i> .
5	İbn Hanbel, <i>el-Müsned, II, 456</i> .	6	İbn Hanbel, <i>el-Müsned, II, 302</i> .
7	Hennâd b. es-Serî (ö.243/857), <i>ez-Zühd, I, 135</i> . ⁵	8	Dârimî (ö.255/869), <i>es-Sünen, II, 422</i> . ⁶
9	Buhârî (ö.256/870), <i>es-Sahîh</i> , Rikâk, 50, H. No: 6176. ⁷	10	Buhârî, <i>es-Sahîh</i> , Libâs, 17, H. No: 5474.
11	Müslim (ö.261/875), <i>es-Sahîh</i> , 1, İmân, 94, H. No: 367 ⁸	12	Müslim, <i>es-Sahîh</i> , 1, İmân, 94, H. No: 368.
13	Müslim, <i>es-Sahîh</i> , 1, İmân, 94, H. No: 369.	14	Müslim, <i>es-Sahîh</i> , 1, İmân, 94, H. No: 370.

² İbnu'l-Ca'd, Ali b. el-Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî, *el-Müsned*, Thk.: Âmir Ahmed Haydar, Müessesetu Nâdir, Beyrut 1410/1990, I, 178.

³ İshak b. Râhûye, *el-Müsned*, Mektebetu'l-Eymân, Medîne 1995, I, 143.

⁴ İbn Hanbel, Ahmed; *el-Müsned*, Muessesetu Kurtuba, Mısır t.y., II, 351.

⁵ Hennâd b. es-Serî, *Kitâbu'z-Zühd*, Dâru'l-Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kuveyt 1406, I, 135.

⁶ Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman; *es-Sünen*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1407, H. No: 2870, II, 422.

⁷ Buhârî, Muhammed b. İsmail; *es-Sahîh*, Thk.: Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1410/1990, Rikâk, 50, H. No: 6176, V, 2396.

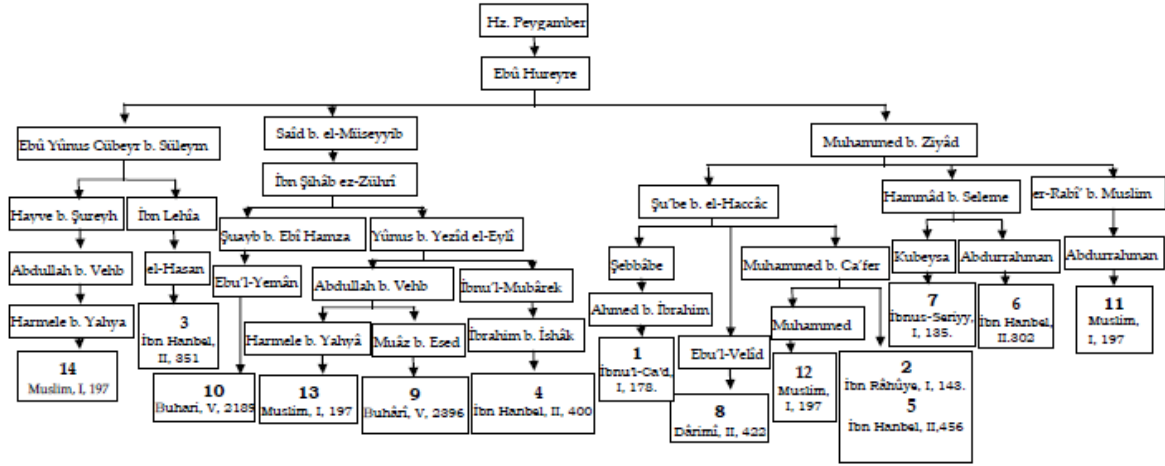
⁸ Muslim, b. el-Haccac el-Kuşeyrî Ebu'l-Huseyn; *es-Sahîh*, Thk.: M. F. Abdalbaki, Dâru İhyâi't- Turâsi'l-Arabî, Beyrut t.y., 1, İmân, 94, H. No: 367, I, 197.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

b) Rivayetlerin İsnad Şeması

ŞEMA 1: EBU HUREYRE 1. GRUP RİVAYETLER

c) İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

İsnad şemasında görüldüğü üzere Ebû Hureyre'den nakledilen bu târîk, tâbîîn döneminin ilk kuşağında üç râvîye dağılmış; sonraki kuşaklarda bu dağılım katlanarak artmıştır.

Hadisi Ebû Hureyre'den; Ebû Yûnus, Saïd b. el-Müseyyib ve Muhammed b. Ziyâd rivayet etmişlerdir. Sonraki kuşakta Ebû Yûnus'tan iki, Saïd b. el-Müseyyib'den bir ve Muhammed b. Ziyâd'dan üç râvî olmak üzere toplam altı, bir sonraki kuşakta ise on râvî nakletmiştir. Rivayetin müşterek râvîleri bu üçüdür. Dolayısıyla hadisin sıhhatinin tespiti için bu râvîlerin güvenilirliklerinin ele alınması gerekmektedir.

1. *Ebû Yûnus Tariki*: Asıl adı Süleym b. Cübeyr (ö. 123/740) olan Ebû Yûnus, Ebû Hureyre'nin mevlası ve talebesidir. Hadislerini Mısır'da rivayet ettiği söylenmiştir.⁹ El-İclî (ö. 261/768),¹⁰ en-Nesâî (ö. 303/915)¹¹ ve İbn Hibbân¹² herhangi bir yorum yapmaksızın onun sika bir râvî olduğuna değinmişlerdir. Hakkında, daha önce yaşayan münekkitlerce bir değerlendirme yapılmamış olması, onun yeterince tanınmadığı şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan, onun Ebû Hureyre'den hadis işittiğinde akıl-baliğ olup olmadığı konusu da yeterince açık değildir. Zira kaynaklarda onun ölüm tarihi bulunmakta, ancak doğum tarihi veya kaç yaşında öldüğü bilgisi yer almamaktadır ve Ebû Hureyre'nin ölüm tarihi olan 57-58 veya 59/676-677 veya 678 ile Ebû Yûnus'un ölüm tarihi olan 123/740 arasında en azından 64 yıl fark bulunmaktadır.

Hadisi Ebû Yûnus'dan nakleden Hayve b. Şureyh ile İbn Lehîa'nın metinleri arasındaki farklılıklar, bu metinlerin ikisinin birden Ebû Yunus'a aidiyetinde şüphe uyandırmaktadır. Şöyle ki, Hayve'den nakledilen 14 numaralı metinde Ukkâşe b. Mihsan'a hiç değinilmemiştir. Rivayetin ilk bölümünün, İbnu'l-Müseyyib'den gelen rivayetlerle benzerliği bulunmaktadır. Ancak, İbnu'l-Müseyyib'e ait metinlerde Cennet'e girecek *Yetmiş Bin* kişinin *tamamının* yüzlerinin dolunay

⁹ Buhârî, Muhammed b. İsmail; *et-Tarihü'l Kebîr*, Thk.: es-Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l Fikr, Beyrut, t.y., IV, 122.

¹⁰ el- İclî, Ahmed b. Abdillâh; *Ma'rifetu's-Sikât*, Medine, 1405/1985; II, 438.

¹¹ Zehebi, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed Ebû Abdullâh, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Beyrut, 1413, V, 300; İbn Hacer, el-Askalani, *Tehzibu't-Tehzib*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404/1984; IV, 146.

¹² İbn Hibban, Muhammed, *Kitâbu's-Sikât*, Dâru'l Fikr, Thk.: es-Seyyid Şerefuddin Ahmed, Beyrut, 1395/1975; IV, 330.

gecesindeki Ay gibi parlayacağı belirtilirken, Hayve'ye ait metinde yüzleri parlayacak olanlar bu *Yetmiş Bin*'in içinden *bir grup* olarak gösterilmiştir. Neticede bu rivayet, İbnu'l-Müseyyib tarikiyle gelen metinden alınarak üretilmiş gibi görünmektedir.

İbn Lehî'a'dan (ö. 174/790) gelen metnin tamamı, Muhammed b. Ziyâd gelen metinlerle hemen hemen aynıdır. Ancak İbn Lehî'a hadis rivayetinde kendisine güvenilebilecek bir râvî değildir. Zira Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), İbn Maîn (ö. 233/848),¹³ Amr b. Ali (ö. 247/861), Ebû Zur'a (ö. 264/877),¹⁴ İbn Sa'd (ö. 230/844)¹⁵ el-Cûzecânî (ö. 259/872)¹⁶ ve en-Nesâî (ö. 303/915)¹⁷ gibi pek çok hadis âlimine göre o, zayıf bir râvîdir. Dolayısıyla bu tarikin senedi güvenilir olmadığı gibi, metni de diğer metinlerden farklı olması nedeniyle zayıf görünmektedir.

2. *Saîd b. el-Müseyyib Tarîki*: Saîd b. el-Müseyyib Ebû Muhammed el-Medenî el-Kuraşî el-Mahzûmî (ö. 93/711, 94/712, 95/713 veya 105/723), Ebû Hurayra'nın damadı ve tâbiîn tabakasının ünlü fakihlerindendir. İbn Hanbel, Ebû Zur'a,¹⁸ el-Iclî¹⁹ ve İbn Hibbân²⁰ gibi pek çok hadis münekkidi tarafından *sika* görülmüş, ilminin genişliğine ve samimiyetine vurgu yapılmıştır.²¹ Onun, Omer, Ebû Bekr, Zeyd b. Sâbit'ten mürsel hadis naklettiği belirtilmiş²² ve iki hadis hariç *mürsel* rivayetlerinin güvenilir olduğu ifade edilmiştir.²³ Ancak İbn Hanbel, onun Ebû Bekr'den naklettiği hadislerin hava (boş, değersiz) olduğunu ifade etmiştir.²⁴

Bu değerlendirmelere göre Saîd b. el-Müseyyib'e, mürsellerini sahîh sayacak kadar güven duyulmuştur. Ancak İbn Hanbel'in, onun hakkındaki değerlendirmesi, Ebû Bekr'den yaptığı nakillerini ihtiyatla yaklaşmamız gerektiğine işaret etmektedir. Yukarıdaki rivayet onun mürsellerinden olmadığı için söz konusu hadisin senedinde, onun sağlam bir halka olduğunu düşünüyoruz. Rivayetın, dört tarikinın de metinlerinin hemen hemen aynı olması, hadisin metninin İbnu'l-Müseyyib'ten ya da hadisi ondan nakleden İbn Şihâb ez-Zührî'den nakledildiği şekliyle muhafaza edildiğini göstermektedir. İbn Şihâb ez-Zührî'den sonraki râvîlerin de, en azından bu hadisin rivayetinde zabt yönünden güvenilir oldukları söylenebilir.

3. *Muhammed b. Ziyâd Tarîki*: Muhammed b. Ziyâdel-Mahzumî(ö.120/738) Medîneli bir tâbiîdir. İbn Hanbel,²⁵ İbn Maîn, Ebû Hâtîm,²⁶ Ebû Davud, Tirmizi ve en-Nesâî'ye göre o sika bir râvîdir. İbn Ebî Hâtîm, onun el-Fadl b. Abbâs'tan yaptığı hadis rivayetlerinin mürsel olduğunu belirtmiştir.²⁷ Bu hadis ile ilgili olarak eleştirilecek bir yönü bulunmamaktadır.

Hadisin müşterek râvîleri üzerinde yaptığımız analizlerden anlaşılmaktadır ki bu üç râvî, münekkitler tarafından sika derecesinde güvenilir görülmüştür. Senetlerle metinleri birlikte incelediğimizde, Ebû Yûnus'un İbn Lehî'a tariki ile Muhammed b. Ziyâd tarikinın metinlerinin örtüştüğünü; İbnu'l-Müseyyib tarikinde ise Cennet'e hesapsız girecek olanların niteliğinden

¹³ İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahman; *Kitâbul-Cerh ve't-Ta'dîl*, İhyâu't-Turâs el-Arabî, Beyrut, 1271/1952, V, 146-47; İbn Adiy, Abdullah, el-Curcânî; *el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1409/1988, IV, 145.

¹⁴ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 146-47.

¹⁵ Zehebî, *Siyer*, VIII, 20.

¹⁶ Cûzecânî, İbrâhim b. Ya'kûb; *Ahvâlu'r-Ricâl*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1405, s. 155.

¹⁷ Nesâî, Ebû Abdurrahman; *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkîn*, Thk.: Mahmûd İbrahim Zâyed, Dâru'l-Va'y, Haleb, 1369, s. 64.

¹⁸ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 60.

¹⁹ Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 405.

²⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 273.

²¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 60.

²² İbn Ebî Hâtîm, *el-Merâsîl*, Thk.: Şükrullah Nimetullah Kûcânî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1397, s. 71-72; Bâcî, Suleymân b. Halef; *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, Dâru'l-Livâ', Thk.: Ebû Lubâbe Huseyn, Riyad, 1406/1986, III, 183.

²³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 76.

²⁴ İbn Ebî Hâtîm, *el-Merâsîl*, s. 71-72; Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, III, 183.

²⁵ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 257.

²⁶ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 257; Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, II, 634.

²⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 149.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

bahseden bir cümle bulunduğunu görmekteyiz. Bu durumda diğer metnin iki ayrı tâbiîne dayanması nedeniyle, İbnu'l-Müseyyib'den nakledilen metindeki ilave bilginin, kendisi tarafından açıklama maksadıyla eklenmiş, İbn Şihâb'ın da bu ilaveyi hadisin aslından sanmış olduğu söylenebilecektir. Bu durum tespitinin ardından, hadisin Muhammed b. Ziyâd isimli müşterek râvisine dayanan senetlerden birini inceleyeceğiz. Zira bu senetlerden en az birinin sahîh olması, metinlerinin de aynı olması nedeniyle diğer tarîkleri de güçlendirecektir. Bunun için hadisin âlî isnâdlarından biri olan Şu'be tarîkini inceleyeceğiz. Çünkü bu tarîk rivayetin âlî isnâdlarından biri olmasının yanında, iki farklı kaynaktan (2 ve 5 numaralı kaynaklar) yer almıştır.

3.a) *Er-Rabî' b. Müslim* Ebu Bekr el-Cumahî, el-Kuraşî, el-Basrî (ö. 167/783), İbn Hanbel,²⁸ Ebû Hâtim,²⁹ el-Iclî,³⁰ İbn Maîn³¹ ve en-Nesâî³² gibi pek çok âlim tarafından sika görülmüş, aleyhinde görüş belirten olmamıştır.

3.b) *Abdurrahman b. Sellâm b. Ubeydullah b. Sâlim el-Kuraşî el-Cumahî* (ö. 231/845) hakkında Ebû Hâtim “Sadûktur.” diyerek sika derecesinde olmasa da güvenilir olduğunu ifade etmiştir. Râvî aleyhine görüş ileri süren bulunmamaktadır.

Sonuç olarak hadisin Ebû Hureyre'ye ait bu tarîkin en azından Muhammed b. Ziyâd tarîkinin senedinde hadisi zayıf saymaya neden olacak olumsuz bir durum bulunmamaktadır. Rivayetin, Abdurrahman b. Sellâm hakkındaki *sadûk* değerlendirmesi nedeniyle *hasen* derecesinde güvenilir bir rivayet olduğu görünmektedir.

Şunu da belirtmeliyiz ki, İbnu'l-Müseyyib'den gelen tarîklerin metninde yer alan “...yüzleri dolunay gecesindeki ay gibi parlayarak cennete girecektir.” ifadesi Muhammed b. Ziyâd tarîkinde bulunmamaktadır. Bu ifade ile ilgili olarak iki ihtimal bulunmaktadır: a)İbnu'l-Müseyyib tarafından bir açıklama niteliğinde metne eklenmiştir. b)Muhammed b. Ziyâd bu ifadeyi nakletmeyi tercih etmemiş, ya da unutmıştır.

1.2.İbn Abbas'tan Gelen Rivayetler

a)Rivayetlerin Kaynakları

1	İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849) <i>el-Musannef</i> , V, 53.	2	İbn Hanbel (ö. 241/855) <i>el-Müsned</i> , I, 271.
3	İbn Hanbel <i>el-Müsned</i> , I, 271.	4	İbn Hanbel <i>el-Müsned</i> , I, 321.
5	Buhârî (ö. 256/870) <i>es-Sahîh</i> , 84, Rikâk, 21, H. No: 6107.	6	Buhârî <i>es-Sahîh</i> , 79, Tıbb, 17, H. No:5378
7	Buhârî <i>es-Sahîh</i> , 79, Tıbb, 41, H. No:5420.	8	Buhârî <i>es-Sahîh</i> , 84, Rikâk, 50, H. No:6175.
9	Müslim (ö. 261/875), <i>es-Sahîh</i> , 1, İmân, 94, H. No: 374.	10	Müslim <i>es-Sahîh</i> , 1, İmân, 94, H. No: 375.
11	Tirmizî (ö. 279/893) <i>es-Sünen</i> , Sıfatu'l-Kıyâme, 14, H. No: 2446. ³³	12	Nesâî (ö. 303/915) <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , H. No: 7604, IV, 378. ³⁴

²⁸ İbn Hanbel, Ahmed; *Kitâbu Bahru'd-Dem*, Thk.: Ebû Üsâme Vasiyyullah, Dâru'r-Râye, Riyâd, 1989, s. 149.

²⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 469.

³⁰ Iclî, *Ma'rîfetü's-Sikât*, I, 355.

³¹ İbn Şahin, Ömer b. Ahmed Ebû Hafs (ö. 385); *Târih-i Esmâ-i Sikât mimmen Nukile anhum'ül-İlm*, Thk.: Subhi es-Sâmîrî, Dâru's-Selefiyye, Kuveyt, 1404/1984, s. 86.

³² Mizzî, Yusuf b. ez-Zekî; *et-Tehzîbu'l-Kemâl*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1400/1980, IX, 102.

³³ Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *es-Sünen (el-Câmiu's-Sahîh)*, Thk.: A. M. Şakir, Dâru İhyâi't-Türâs el-Arabî, Beyrut, t.y., Sıfatu'l-Kıyâme, 14, H. No: 2446, IV, 631.

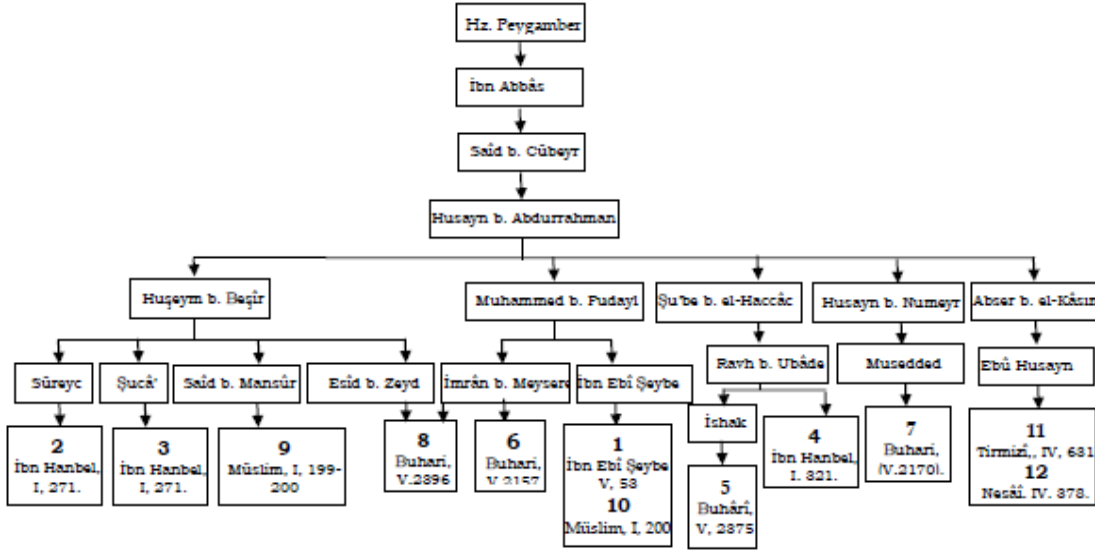
³⁴ Nesâî, Ebû Abdurrahman, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1991, H. No: 7604, IV, 378.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

b) Rivayetlerin İsnad Şeması

ŞEMA 2: İBN ABBASTAN GELEN RİVAYETLER

c) İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

İsnad şemasında da görüldüğü üzere hadis İbn Abbâs'tan sadece Saïd b. Cübeyr, ondan da sadece Husayn b. Abdurrahman (ö. 136/753) tarafından nakledilmiştir. Husayn b. Abdurrahman'dan ise, aralarında Ebû Hureyre hadisini nakleden Şu'be'nin de bulunduğu beş ayrı râvî tarafından rivayet edilmiş ve sonuçta, incelediğimiz dönem içinde on iki tarîk halinde ilgili eserlerde yerini almıştır. Hadisin müşterek râvîsi Husayn b. Abdurrahman'dır. Râvîlerinin güvenilirlik durumlarının analizine gince;

1) *Saïd b. Cübeyr*: Tâbiîn dönemi fakihlerinden ve mevâlîden olan Saïd b. Cübeyr Ebû Abdullah el-Kûfî (ö. 97/715), İbn Maîn (ö. 233/848), Ebû Zur'a (ö. 264/877)³⁵ ve el-İclî (ö. 261/768)³⁶, Ebû Kâsım et-Taberî³⁷ ve İbn Hıbbân³⁸ tarafından sika kabul edilmiştir. Onun, Abdullah b. Ma'kûl, Hz. Ali, Hz. Âişe ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî³⁹ gibi pek çok sahabeden nakillerinin mürsel, Ebû Hureyre'den nakillerinin de tartışmalı olduğu görülmektedir. Yahyâ b. Saïd (ö. 198/813), onun mürsellerini Mucâhid ve Atâ'nın mürsellerine tercih ettiğini belirtmiştir.⁴⁰

Bu değerlendirmelere göre Saïd b. Cübeyr güvenilir, fakîh râvîlerdendir; ancak mürsel rivayetlerine dikkat etmek gerekmektedir. İbn Abbâs'la görüşmediğine dair bir kayıt bulunmadığı için rivayetimizin bu grupta olmadığını söyleyebiliriz.

2) *Husayn b. Abdurrahman*: Hadisi Saïd'den nakleden müşterek râvî Husayn b. Abdurrahman Ebu'l-Hüzeyl es-Sülemî el-Kûfî (ö. 136/753), Halife Mansur'un amcaoğlu ve Ashâbu'l-Hadis'in önde gelenlerindedir.⁴¹ İbn Hanbel, İbn Maîn, Ebû Hâtim, Ebû Zûr'a⁴², el-

³⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 182.

³⁶ İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 395.

³⁷ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, IV, 11; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, X, 375.

³⁸ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 275.

³⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, IV, 12.

⁴⁰ Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, III, 1075; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, IV, 12.

⁴¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 193.

⁴² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 193.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

Iclî⁴³ ve İbn Hıbbân⁴⁴ gibi pek çok münekkide göre o sika bir râvîdir. Ebû Hâtim, 136 yılında 93 yaşındayken vefat eden⁴⁵ Husayn b. Abdurrahman'ın, hayatının sonlarına doğru bunadığını bildirmiş,⁴⁶ Yezîd b. Hârûn (ö. 206/821) da ömrünün sonlarına doğru ona uğradığını, onun hadisleri unuttuğu halde rivayete devam ettiğini söyleyerek, buna dair şahitliğini ifade etmiştir.⁴⁷ Bu nedenle onun adı bunama sebebiyle zayıf sayılan râvîler arasında anılmıştır.⁴⁸ Ebû Hâtim de, önce onu *sika* râvî olarak nitelemiş, ihtilatını zikrettikten sonra da bir alt güvenilirlik nitelemesi olan *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁹ Ali b. el-Medînî (ö. 234/848) ise onun asla bunamadığını iddia etmiştir.⁵⁰ Buhârî ve İbn Adiy onu zayıf râvîlerle ilgili eserlerinde zikretmişlerdir.⁵¹ İbn Adiy, onun naklettiği “Peygamber (sav) haccında da, umresinde de birer defa tavaf yaptı.” hadisinin garîb olduğunu; ondan başka kimsenin bunu nakletmediğini söylemiştir. Genel olarak rivayetlerini de; “Umarım hadislerinde bir sakınca yoktur.” sözleriyle niteleyerek,⁵² onun hadislerinin ancak itibar için yazılabileceğini ifade etmiştir. Zehebî, sahîh hadis musannıflarının kitaplarında onun hadislerine yer verdikleri halde bu iki münekkidin onu *Kitâbu'd-Duafâ'*larında zikretmelerine bir anlam verememiş ve onlara serzenişte bulunmuştur.⁵³

Bunama olayının bizzat şahidi olduğu için Yezîd b. Hârûn'un ifadesi tercihe şayandır. Buhârî'nin onu zayıf saydığı konusu şüpheli görünmektedir. Zira Husayn'ın senedinde bulunduğu, bu İbn Abbâs hadisinin 5, 6, 7 ve 8 numaralı dört ayrı târiğine *es-Sahîh*'inde yer vermiştir. Ancak İbn Adiy'in, yukarıda zikrettiğimiz *tek tavafla* ilgili; Hz. Peygamber'in uygulamalarına aykırı bir hadisi tek başına rivayet etmesini gerekçe göstererek, onu cerh etmesinin haklı bir sebebe dayandığı görülmektedir.

Hadisin bazı metinlerinden Saîd b. Cübeyr'in bu hadisi naklettiği sırada orada başkalarının da bulunduğu anlaşılmalı, ancak Husayn b. Abdurrahmandan başka bu târiki nakleden bulunmamaktadır. Ayrıca, Hicrî ikinci asrın ilk çeyreğine kadar her kuşakta tek râvî tarafından nakledilmiş olması, İbn Adiy'in değerlendirmesi de dikkate alındığında bu hadisin öncelikle Saîd b. Cübeyr, sonra da İbn Abbâs'tan nakledilmesi konusunda şüphe oluşturmaktadır. Bu şüpheye neden sayılabilecek başka delil de bulunmaktadır: Hadisin bazı târiklerinin girişinde bulunan “*Rukye tedavisi, ancak göz değmesi ve zehirli hayvan sokmasına karşı yapılır.*” hadisi, Buhârî târikinde (6 numaralı târik) Hz. Peygamber>İmrân b. Husayn>Âmir b. Şerâhîl>Husayn> İbn Fudayl... târikiyle; Müslim ve İbn Hanbel târiklerinde (1, 2 ve 9 numaralı târikler) Hz. Peygamber>Büreyde b. Husayb el-Eslemî>Şa'bî (Âmir b. Şerâhîl) >Husayn> Hüseyim... târikiyle nakledilmiş görünmektedir.

Sonuç olarak hadisin bu târikinin isnâdında şüpheler bulunsa da, bunlar açık bir şekilde ispatlanamadığı için hadis hasen derecesine çıkamasa bile reddetmeyi gerektirecek bir durum

⁴³ Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 305.

⁴⁴ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 210.

⁴⁵ İbnu'l-Kayserânî, Muhammed b. Tahir; *Tezkîratu'l-Huffâz*, Dâru's-Samî, Riyad, 1415. I, 143.

⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 193; Nesâî, *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkîn*, s. 30.

⁴⁷ İbnu'l-Cevzi, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, Thk.: Abdullah el-Kadî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1406. I, 219; Ukaylî, Ebû Ca'fer; *Kitâbu'd-Duafâ'i'l-Kebîr*, (I-IV), Beyrut, 1404/1984. I, 314; Zehebî, *Siyer*, V, 423; *Mizânü'l-İtidâl fî Nakdi'r-Rical*, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 1995. II, 311.

⁴⁸ İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl*, II, 397; Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, II, 532; Zehebî, *er-Ruvâtu's-Sikât el-Mutekellem fihim bi mâ lâ Yüceb*, Thk.: Muhammed İbrahim el-Mavsilî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1992. s. 85; Nesâî, *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkîn*, s. 219.

⁴⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 193.

⁵⁰ İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl*, II, 397; Zehebî, *Siyer*, V, 423; *Mizânü'l-İtidâl*, II, 311; Alâî, Ebû Said b. Halil İbn Keykeldî; *Kitâbu'l-Muhteliîn*, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1996, s. 21; Ukaylî, *ed-Duafâ'*, I, 314

⁵¹ Zehebî, *Siyer*, V, 423; İbn Hacer, *Mizânü'l-İtidâl*, II, 311.

⁵² İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl*, II, 397.

⁵³ Zehebî, *Siyer*, V, 423.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

bulunmamaktadır. Zira İbn Mesûd ve İmrân b. Husayn'dan nakledilen metinler bu hadise ait metinleri desteklemektedir.

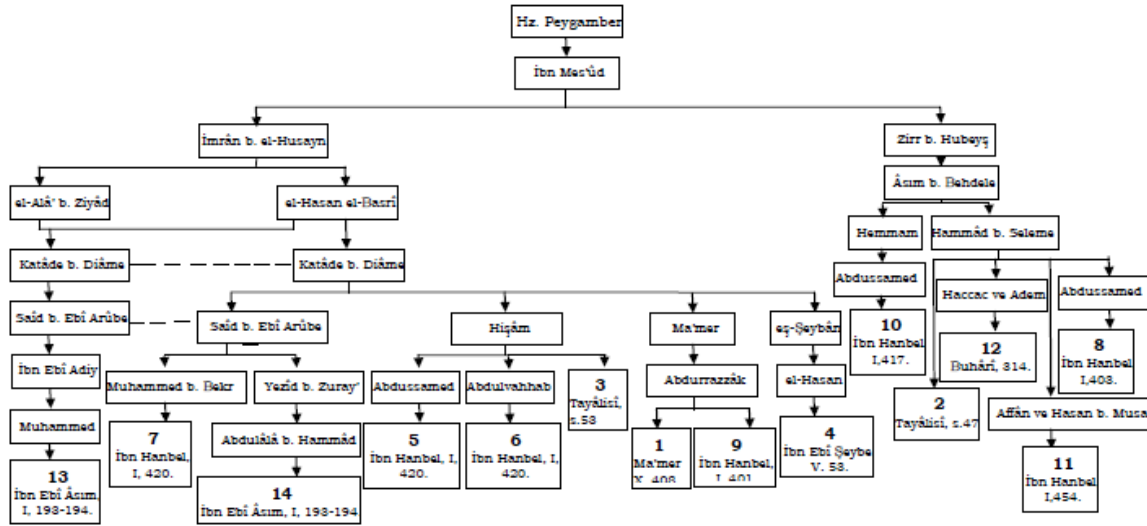
Hadis metinlerinin birbirinden farklı sözler içermesi, bizi ya Husayn b. Abdurrahman'ın her talebesine hadisi farklı naklettiği, ya sonraki râvilerden bazılarının metni iyi ezberleyemedikleri, ya da metinler üzerinde tasarrufta buldukları sonucuna götürmektedir. Ancak bu ihtimaller arasında tercih zordur.

1.3.İbn Mesud'dan Gelen Rivayetler

a) Rivayetlerin Kaynakları

1	Ma'mer b. Râşid (ö. 151/767), <i>el-Câmi</i> '. ⁵⁴	2	Tayâlisî (ö. 204/819), <i>el-Müsned</i> . ⁵⁵
3	Tayâlisî, <i>el-Müsned</i> , s. 53	4	İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849), <i>el-Musannef</i> . ⁵⁶
5	İbn Hanbel (ö. 241/855), <i>el-Müsned</i> , I, 420.	6	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , I, 420
7	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , I, 420.	8	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , I, 403.
9	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , I, 401.	10	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , I, 417.
11	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , I, 454.	12	Buhârî (ö. 256/870), <i>el-Edebu'l-Mufred</i> . ⁵⁷
13	İbn Ebî Âsım (ö. 287/900) <i>el-Âhâd ve'l-Mesânî</i> , I, 193.	14	İbn Ebî Âsım, <i>el-Âhâd ve'l-Mesânî</i> , I, 194.

b) Rivayetlerin İsnad Şeması

ŞEMA 3: İBN MES'ÛD'DAN GELEN RİVAYETLER

c) İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

İsnad şemasında da görüldüğü üzere rivayeti İbn Mes'ûd'dan Zirr b. Hubeyş ve İmrân b. Husayn nakletmişlerdir. Zirr b. Hubeyş tarîkinde rivayeti ondan sadece Âsım b. Behdele, ondan da iki râvî nakletmiştir. Bu tarîkin müşterek râvîsi Âsım b. Behdele'dir. Râvîlerin güvenilirlik durumlarına gelince;

⁵⁴ Ma'mer b. Râşid el-Ezdî, *el-Câmi*', el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1403, X, 408.

⁵⁵ Tayâlisî, Süleymân b. Dâvud Ebû Davud, *el-Müsned*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut t.y. s. 47.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe; *el-Musannef*, (I-VII), Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 1409, V, 53.

⁵⁷ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Edebu'l-Müfred*, Beyrut 1409/1989, s. 314.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

1. *Zirr b. Hubeş Tarîki*: Zirr b. Hubeş, Ebû Meryem el-Esedî el-Kûfî cahiliye döneminde doğmuş, Hz. Osman'ın hilafetinde Kûfe elçisi olarak Medine'ye gelmiş ve bazı ünlü sahâbîlerle görüşmüştür.⁵⁸ İbn Maîn⁵⁹, el-Iclî⁶⁰ ve İbn Sa'd'a⁶¹ göre sikadır. 120, 122⁶² veya 127⁶³ yaşında Cemâcim Olayı öncesinde 82/701 yılında Kûfe'de vefat etmiştir.⁶⁴ Hakkında Hz. Ali yanlısı⁶⁵ olması dışında herhangi bir eleştirisi bulunmamaktadır.

1.a) *Âsım b. Behdele*: Tâbîünden, ünlü yedi kıraat imamından biri olan Âsım b. Behdele el-Kûfî (ö. 127/745 veya 128/746), İbn Maîn'e göre *lâ be'se bih/zararsız*, Ebû Zur'a (ö. 264/877) ve İbn Hanbel'e göre sikadır. İbn Hanbel, onun hıfzının iyi olmadığını ilave etmiştir. Yine, İbn Uleyye⁶⁶, İbn Sa'd⁶⁷, ed-Dârakutnî (ö. 385/995), en-Nesâî⁶⁸ ve İbn Hırâş (ö. 283/896) gibi pek çok münekkit onun hıfzının kötü ve zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn Kâni' (ö. 351/961) onun ömrünün sonuna doğru ihtilâta uğradığını bildirmiş,⁶⁹ Yahyâ b. Ukbe de hadislerinin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁷⁰ Bazı münekkitlere göre o; Saîd b. Ebî Arûbe, el-Hakem b. Uteybe, Amr b. Dînâr, Zeyd b. Eslem ve diğer bazı kişilerden hadis işitmemiştir.⁷¹ Yani bu râvîlerden naklettikleri mürseldir.

Bu değerlendirmelerden anlaşıldığı kadarıyla Âsım b. Behdele adalet yönünden sika, ancak zabt yönünden zayıf bir râvîdir. Bu nedenle ondan nakledilen hadisler zayıf sayılmıştır. Zirr b. Hubeş-Âsım b. Behdele kanalıyla gelen 2, 8, 10, 11 ve 12 numaralı tarîklere ait metinlerin, İmrân b. Husayn'dan gelenlere göre oldukça kısa olması da bu râvinin zabt konusundaki yetersizliğini ortaya koyan bir gösterge sayılabilir. Bunları, İmrân b. Husayn tarîkinin farklı bir kopyası olarak görmek te mümkündür.

2. *İmrân b. Husayn Tarîki*: Rivayeti İbn Mes'ûd'dan nakleden diğer râvî İmrân b. Husayn da bir sahâbedir. Bu tarîkte hadisi İmrân b. Husayn'dan, el-Alâ b. Ziyâd ve el-Hasan el-Basrî nakletmiş, ondan da Katâde rivayet etmiştir. Katâde bu tarîkin müşterek râvîsi konumundadır. Zira hadis ondan itibaren tarîklere ayrılarak, dört ayrı râvî tarafından nakledilmiş, sonuçta dokuz farklı tarîk ile kaynaklardaki yerini almıştır.

2.a) *el-Alâ' b. Ziyâd b. Matar b. Şureyhel-Basrî el-Adevî Ebû Nasr* (ö. 94/712): Kaynaklarda aynı isimle anılan fakat haklarında verilen bilgilerden, aslında ikisinin de aynı kişi olabileceği anlaşılan iki râvî bulunmakta ve bu ikisi üzerinde kimlik tartışması yapıldığı görülmektedir.⁷² Bazı rivayetlere göre el-Alâ' son derece zahidâne bir hayat yaşamış⁷³, Şam'da

⁵⁸ Zehebî, *Siyer*, IV, 167.

⁵⁹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 622; Zehebî, *Siyer*, IV, 168.

⁶⁰ Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 370.

⁶¹ İbn Sa'd, Muhammed; *et-Tabakatu'l-Kübrâ*, (I-VIII), Dâru Sâdır, Beyrut, ty., VI, 105.

⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübrâ*, VI, 105; İbn Hacer, *Siyer*, IV, 170.

⁶³ Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr; *Takabâtu'l-Huffâz*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403, I, 26.

⁶⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 269.

⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübrâ*, VI, 105; İbnu'l-Kayserânî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, I, 57; Zehebî, *Siyer*, IV, 167-168.

⁶⁶ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 340.

⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VI, 320.

⁶⁸ Zehebî, *Siyer*, V, 260.

⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 35.

⁷⁰ İbn Ebî Hâtîm, *el-İlel*, I, 195.

⁷¹ Alâî, *el-Muhtelîtin*, s. 182.

⁷² Kaynaklarda aynı isimle anılan iki farklı râvînin varlığından söz edilmektedir. Bu iki râvî hakkındaki bilgiler incelendiğinde, ikinci el-Alâ'nın, gerçek bir şahsiyet olmayıp, muhtemelen, Ashabu'l-Hadis'ten olan Hammâd b. Zeyd'i irsal yapan bir râvî olmaktan kurtarmak için üretilmiş olduğu görülecektir. Bu iki râvî hakkındaki bilgileri karşılaştırmak için Bkz., İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VII, 217; Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, VI, 511, 5077; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 355; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 246; VII, 264; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 497-500; Zehebî, *Siyer*, IV, 206; *el-Kâşif*, II, 104; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 161.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

bulunmuş ve orada vefat etmiştir.⁷⁴ İbn Sa'd⁷⁵ ve İbn Hibbân⁷⁶, onu sika görmüşlerdir. Hakkında başka değerlendirme bulunmamaktadır. Dönemindeki pek çok hadis âliminin, onun zühd hayatına vurgu yaptıkları, ancak hadis râvîsi olarak değerlendirmeye tabi tutmadıkları görülmektedir. Diğer taraftan el-Alâ'nın Hz. Peygamber'den,⁷⁷ Şeddâd b. Evs, Ubâde b. es-Sâmit, Muâz b. Cebel ve Ebû Zerr'den mürsel hadisler rivayet ettiği bildirilmiştir. Ancak onun İmran b. Husayn ile görüşmesi konusunda, olumsuz bir iddia bulunmamaktadır.⁷⁸

2.b) *el-Hasan el-Basrî*: Tanınmış bir tâbî olan el-Hasan el-Basrî b. Ebi'l-Hasan (Yesâr) (ö. 110/728) mevâlîdendir.⁷⁹ Ali b. el-Medîni (ö. 234/848),⁸⁰ Tirmizî,⁸¹ Ahmed b. Hanbel,⁸² Yûnus ve Şu'be (ö. 160/777) mürsel hadislerine dikkat çekmiştir. Cerîr b. Hâzım ve Gaylân b. Cerîr onun, hadislerde eksiltme ve ilave yaparak rivayet ettiğini söylemişlerdir.⁸³ İbn Sa'd,⁸⁴ İbn Maîn⁸⁵ ve ed-Dârakutnî (ö. 385/995)⁸⁶ de onu övmüşler, ancak mürsel hadislerinin hucet olamayacağını; bir değerlerinin bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Hakkındaki bu değerlendirmelere göre el-Hasan, şahsı itibarıyla güvenilir bir râvîdir. Muhtemelen, yaşadığı dönemde isnâd sorma geleneği henüz tam yerleşmediği için rivayet ettiği hadisleri, aldığı râvîleri atlayarak, Hz. Peygamber'den veya sahâbeden bizzat duymuş gibi rivayet etmiştir. Ancak hadis aldığı râvîlerin tamamı güvenilir bulunmadığı için, onun *işitmediği sahabîlerden* naklettiği *munkatî rivayetler* zayıf sayılmıştır. Bu hadis de onlardan biridir. Zira Ali b. el-Medîni ve İbn Hanbel'in verdiği bilgilere göre o İmrân b. Husayn'dan hadis işitmemiştir.⁸⁷

2.b) *Katâde b. Diâme*: İmrân b. Husayn tarîkinin müşterek râvîsi olan Katâde b. Diâme Ebu'l-Hattâb es-Sedûsî el-Basrî (ö. 117/735), görme engelli idi.⁸⁸ Bazı hadis âlimleri onun hafızasının güçlülüğüne işaret etmişler; onun, özellikle el-Hasan el-Basrî'den hadis nakledenlerin en iyisi olduğunu iddia etmişlerdir.⁸⁹ Kimi âlimler de bir taraftan onun sika bir râvî olduğuna işaret ederken, diğer taraftan davetçi olmasa da bir Şîi ve Kadercî olduğunu ve tedlîs yapmakla meşhur olduğunu söyleyerek, kendilerinden hadis işitmediği râvî isimlerinden bazılarını sıralamışlardır.⁹⁰ Zehebî (ö. 748/1347), onun aleyhinde olan bu bilgileri naklettikten sonra, buna rağmen onun güvenilir biri olduğunu ve bunda ittifak edildiğini söylemiştir.⁹¹ Katâde'nin sika bir râvî olmadığına ilişkin başka değerlendirmeler de bulunmaktadır: Ebû Amr b. el-Alâ', zayıf, sika ayırımı

⁷³ İbnü'l-Cevzi, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferac, *Safvetu's-Safve*, Thk.: Mahmud Fâhûrî, Dr. Muhammed Revvâs Kal'acî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1399/1979, III, 254-256; Zehebî, *Siyer*, IV, 202-205; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, 498-504.

⁷⁴ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, VI, 5077; İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 355.

⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VII, 217.

⁷⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 246.

⁷⁷ Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *el-Merâsîl*, Thk.: Şuayb el-Arnâvut, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1408, s. 74; Zehebî, *Siyer*, IV, 202.

⁷⁸ İbnü'l-Cevzî, *Safvetu's-Safve*, III, 256; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, 497.

⁷⁹ İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, I, 71.

⁸⁰ Alâî, Ebû Said b. Halil İbn Keykeldî, *Camîu't-Tahsil*, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1407/1986, s. 163.

⁸¹ Tirmizî, *es-Sünen*, 48, Tefsîru Sûrati'l-Hadîd, 58, h. no: 3298, (V, 403).

⁸² İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 41.

⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VII, 158-59.

⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VII, 157.

⁸⁵ Zehebî, *Siyer*, IV, 571.

⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, II, 235.

⁸⁷ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 41; Alâî, Ebû Said b. Halil İbn Keykeldî, *Camîu't-Tahsil*, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1407/1986, I, 163.

⁸⁸ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, VII, 185-86.

⁸⁹ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 134.

⁹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VII, 229; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 322; Alâî, *Camîu't-Tahsil*, I, 254-55; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, I, 122.

⁹¹ Zehebî, *Siyer*, V, 271.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

yapmaksızın herkesten hadis aldığı için onu eleştirmiş, eş-Şa’bî de; “Katâde *hâtıbu’l-leyl* (gece oduncusu/karanlıkta ne topladığını bilmeyen)dir.” sözleriyle onun zayıflığına işaret etmiştir.⁹² Bir başka muhaddis Tâvûs’a, “O fakîhtir.” denilince; “İblîs ondan fakîhtir.” şeklinde sert bir cevap vermiştir.⁹³

Bu değerlendirmelere göre Katâde zayıf râvîlerden hadis rivayet ettiği halde onları gizlemesi (tedlîs) ve hadis rivayetinde ciddiyetsiz olması gibi adalet vasfını zedeleyecek davranışların nedeniyle zayıf bir râvîdir.

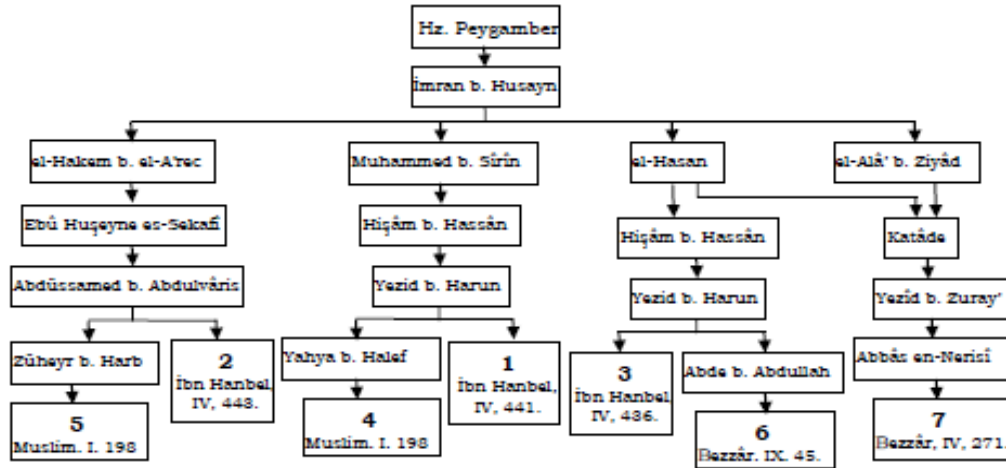
Sonuç olarak, İbn Mes’ûd’dan gelen rivayetlerin tamamı zayıf görünmektedir.

1.4.İmran b. Husayn’dan Gelen Rivayetler

b) Rivayetlerin Kaynakları

1 İbn Hanbel (ö. 241/855), <i>el-Müsned</i> , IV, 441.	2 İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , IV, 443.
3 İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , IV, 436.	4 Müslim (ö. 261/875), <i>es-Sahîh</i> , 1, İman, 94, H. No: 371 (I,198)
5 Müslim, <i>es-Sahîh</i> , 1, İman, 94, H.No: 372 (I,198)	6 Bezzâr (ö. 292/906), <i>el-Müsned</i> , IV, 45. ⁹⁴
7 Bezzâr, <i>el-Müsned</i> , IV, 271.	

b) Rivayetlerin İsnad Şeması

ŞEMA 4: İMRAN B. HUSAYN'DAN GELEN RİVAYETLER

c) İsnad Şemalarının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

Üstteki isnâd şemasında bulunan yedi numaralı tarîk ile üç numaralı şemadaki İmrân b. Husayn tarîklerinin senetleri karşılaştırıldığında, İmrân b. Husayn kanalıyla nakledilmiş görünen bu hadislerin senetlerinden İbn Mes’ûd’un düşürülmüş olduğu görülecektir. Yani İbn Mes’ûd tarikına göre İmrân b. Husayn bu hadisi bizzat Hz. Peygamber’den değil İbn Mes’ûd’dan işittir.

⁹² İbn Hacer, *Tehzibu’l-Tehzib*, VIII, 317.

⁹³ İclî, *Ma’rifetu’s-Sikât*, II, 215.

⁹⁴ Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr, *el-Müsned*, Mektebetu’l-Ulûm ve’l-Hikem, Medîne 1405, IX, 45.

Turkish Studies

Şemada görüldüğü üzere el-Hakem ve İbn Sîrîn haricinde rivayetin iki farklı tarîki daha bulunmaktadır. Bunlar, İmrân'dan sonra üç kuşak boyunca her kuşakta birer râvî tarafından nakledilmiştir.

Rivayetin el-Alâ' ve el-Hasan tarîklerini önceki hadisin analizinde ele almış ve zayıf olduklarını görmüştük. Bu iki tarîkte hadisi Katade'den nakleden râvînin Yezîd b. Zuray' olduğu görülmektedir. Oysa İbn Mes'ûd'dan gelen rivayetler içinde Yezîd b. Zuray'ın, rivayeti Saîd b. Ebî Arûbe'den aldığı görülmektedir. Yani bu senette biri İbn Mes'ûd, diğeri de Saîd b. Ebî Arûbe olmak üzere iki râvî düşürülmüştür. Bu tarîkten sözkonusu iki râviyi düşüren kişi, Yezîd b. Zuray'dan sonraki râvi ya da musannıf olmalıdır. Öte yandan, el-Hasan tarîkinin Hişâm b. Hassân ile desteklendiği görülmektedir. Hişâm, İbn Sîrîn ve el-Hasan tarîklerinin müşterek râvîsidir. Dolayısıyla öncelikle bu râvînin güvenilirliğini analiz edeceğiz.

1. Muhammed b. Sîrîn Tarîki: a) Hişâm b. Hassân: Hişâm b. Hassân Ebû Abdullah el-Kurduşî el-Basrî (ö. 147/764 veya 148/765) mevâlidendir. İbn Maîn,⁹⁵ el-Iclî,⁹⁶ İbn Hıbbân⁹⁷ ve İbn Sa'd'ın⁹⁸ sika gördüğü Hişâm b. Hassân'ın güvenilirliği konusunda çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmaların en yoğun olduğu konu da, incelediğimiz hadisin ilgili tarîklerini naklettiği iki hocası; el-Hasan el-Basrî ve Muhammed b. Sîrîn ile hoca-talebe ilişkilerinin niteliğidir. Kimilerine göre her ikisi de onun hadis rivayetinde bulunduğu hocaları arasındadır ve hadis alıp-verme konusunda şüphe bulunmamaktadır.⁹⁹

Kimilerine göre ise Hişâm henüz çocuk olduğu için Hasan el-Basrî ile görüşmesi, hadis rivayeti açısından sağlıklı değildir. Dolayısıyla Hişâm, Hasan el-Basrî'den naklettiği hadislerle büyük bir vebal yüklenmiş bulunduğu söylenmiştir.¹⁰⁰ İbnü'l-Medîni'ye göre Hişâm'ın, Hasan el-Basrî'den naklettiği hadislerin arka planında Havşeb¹⁰¹ bulunmaktadır.¹⁰² Yani bu hadisler doğrudan değil, Havşeb vasıtasıyla el-Basrî'den nakledilmiştir. İsmail b. Uleyye'ye göre de Hişâm, el-Hasan el-Basrî'den naklettiği hadisler konusunda *mecrih* bir râvidir.¹⁰³

İbn Sîrîn ile olan hoca-talebe ilişkisine gelince; Hammâd b. Seleme ve İbn Maîn gibi kimilerine göre İbn Sîrîn'in hadislerini hıfz ve nakil konusunda Hişâm'dan daha iyisi bulunmamaktadır.¹⁰⁴ Ancak Ebû Hâtîm, Hammâd b. Zeyd ve İbn Avn gibi kimilerine göre o, İbn Sîrîn'in mevkûfen rivayet ettiği hadisleri ref' etmiştir.¹⁰⁵

Hişâm'ın, mevkûf hadisleri merfû', merfû'ları da mevkûf yapma durumunun sadece İbn Sîrîn hadisleriyle sınırlı kalmadığı görülmektedir. İbn Hanbel'e göre o bu fiili alışkanlık haline getirmişti.¹⁰⁶ Hadisleri her defasında başka râvîlere nisbet etmesi,¹⁰⁷ hafızasının zayıf olması ve

⁹⁵ İbn Adîy, *el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl*, VII, 113.

⁹⁶ Iclî, *Ma'rîfetu's-Sikât*, II, 328.

⁹⁷ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 566.

⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VII, 271.

⁹⁹ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VIII, 197; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 54; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 193.

¹⁰⁰ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 55. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 185.

¹⁰¹ Havşeb b. Muslim: Basralı abid bir şahıs olan Havşeb el-Hasan'dan hikâye ve hadisler nakleden biridir. Haccac b. Yusuf'un mevlasıdır. (Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 464.) İbn Sa'd'ın "sika inşallah" (İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VII, 270.) diyerek değerlendirdiği Havşeb hakkında el-Ezdî, onun hadis rivayeti açısından değersiz biri olduğunu belirtmiştir. (Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, II, 399; İbn Hacer, *el-Askalânî; Lisânu'l Mizan*, (I-VII), Müessesetü'l-İlmî li'l-Matbuat, Beyrut, 1406/1986, VII, 206.)

¹⁰² İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 55; Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 335; Zehebî, *Siyer*, VI, 358; İbn Hacer, *Tabakâtu'l-Mudellisîn*, Mektebetu'l-Menâr, Amman, 1303/1983, 47.

¹⁰³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 55; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 185; Zehebî, *Siyer*, VI, 357.

¹⁰⁴ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 54, 55; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 185; Zehebî, *Siyer*, VI, 356-358.

¹⁰⁵ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 55; Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 337; Mizzî, *Tehzîb*, XXX, 189; Zehebî, *Siyer*, VI, 359.

¹⁰⁶ İbn Hanbel, *Bahru'd-Dem*, s. 437.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

rivayette sahîh zayıf ayrımı yapmaması da¹⁰⁸ onun cerhine neden olan konular arasında sayılmaktadır. Hadisçiliğini değerlendiren Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî, onu rivayette *leyyin* (gevşek/özensiz) görmüş,¹⁰⁹ Ebû Hâtim de hadislerinin, ancak itibar için yazılabileceğini ifade etmiştir.¹¹⁰ Kayınpederi Şu'be b. el-Haccâc, onun, hadislerini ezberlemediğini söylemiş¹¹¹ ve onlardan uzak durulmasını tavsiye etmiştir.¹¹²

Bu değerlendirmelere göre hadisin, içinde Hişâm b. Hassân'ın yer aldığı 1, 3, 4 ve 6 numaralı tarifleri de zayıftır.

2. *el-Hakem b. el-A'rec Tariki*: el-Hakem b. Abdullah b. İshak el-A'rec el-Basrî, hadisi kendisinden rivayet eden Ebû Huşeyne'nin amcasıdır ve İmran b. Husayn, onun hadis rivayet ettiği sahabeler arasında görünmektedir.¹¹³ O, İbn Hanbel, el-Iclî¹¹⁴ ve İbn Hibbân'a¹¹⁵ göre sika bir râvîdir.¹¹⁶ Yakub b. Süfyan ise “lâ be'se bihi/zararı yok”¹¹⁷; Zehebî de “sadûk”,¹¹⁸ diyerek onun güvenilirliğine işaret etmişlerdir. Ebû Zür'a ise bir keresinde “sıkadır” derken, bir başka defa onda “leyyinlik/gevşeklik var” demiştir.¹¹⁹ İbn Hacer, rivayetlerinde bazen yanılığa düşebildiğini (vehm) nakletmiştir.¹²⁰

Bu değerlendirmelere göre hadisin 2 ve 5 numaralı tarifleri de zayıf olmaktan kurtulamamıştır. Zira bir râvî için *vehim* ve *leyyinlik* cerh sebebidir. Ayrıca bu tariflerle gelen metinler diğerlerine göre oldukça kısadır. Bununla ilgili olarak üç ihtimal bulunmaktadır; ya İmrân b. Husayn ona bu şekliyle nakletmiş -ki bu oldukça zayıf bir ihtimaldir- ya el-Hakem hadisi iyi ezberleyememiş, ya da sadece bu kadarını nakletmeyi tercih etmiştir.

Sonuç olarak, rivayetimizin İmrân b. Husayn'dan nakledilmiş olan hiçbir tarifli sahîh ya da hasen mertebesine ulaşamamıştır.

1.5.Ümmü Kays bt. Mıhsan'dan Gelen Rivayetler

a) Rivayetin Kaynakları

Rivayetin Ümmü Kays tarifinin incelediğimiz dönem içinde bulabildiğimiz tek kaynağı, Tayâlisî'nin (ö. 204/819), *el-Müsned*'idir.¹²¹

b) Rivayetlerin İsnad Zinciri

Hiz. Peygamber>Ümmü Kays bt. Mıhsan>Nâfi'>Ümmü Kays bt. Mıhsan'ın Mevlası Nâfi'in mevlası Âsım el-Medenî>Ebû Davud et-Tayâlisî> Yunus b. Habîb¹²²

¹⁰⁷ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 190-192; Zehebî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 360.

¹⁰⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 55; Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, III, 1169; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 185, 187; Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed Ebû Abdullah; *Zikru Esmâin Men Tüküllime fihî*, Mektebetu'l-Menâr, Zerkâ, 1406, s. 186; *er-Ruvâtu's-Sikât el-Mutekellem fihim bi mâ lâ yüceb*, Thk.: Muhammed İbrahim el-Mavsilî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1992, s. 174.

¹⁰⁹ Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, III, 1228.

¹¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 55.

¹¹¹ İbn Adiy, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl*, VII, 112.

¹¹² Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 334; Zehebî, *Siyer*, VI, 361.

¹¹³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 120.

¹¹⁴ Iclî, *Ma'rîfetu's-Sikât*, I, 311.

¹¹⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 144.

¹¹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 120; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 104.

¹¹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 369.

¹¹⁸ Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed Ebû Abdullah; *el-Kâşif*, Dâru'l-Kıbleti li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, Cidde, 1412/1992, I, 344.

¹¹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 120; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 104.

¹²⁰ İbn Hacer el-Askalânî; *Takribu't-Tehzîb*, Dâru'r-Ruşd, Suriye, 1406/1986, s. 175.

¹²¹ Tayâlisî, *el-Musned*, s. 227.

¹²² Tayâlisî, *el-Musned*, s. 227.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

c)İsnad Zincirinin Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

Ümmü Kays bt. Mıshan, incelediğimiz hadisin pek çok târîkinde adı geçen sahâbî Ukkâşe b. Mihsan'ın kız kardeşidir.¹²³ Olayın kahramanının kardeşinin olaya ilişkin sözleri elbette değerlidir. Ne var ki hadisin bu târîki incelediğimiz dönem içinde sadece Tayâlisî'nin (ö. 204/819) *el-Müsned*'inde yer almış, *Kütüb-i Sitte* musannıflarından hiçbiri, eserlerinde ona yer vermemişlerdir. Sonraki dönemlerde yazılan eserlerdeki târîkleri de göz önüne alınırsa¹²⁴ hadisi Ümmü Kays'tan sadece bir râvî nakletmiştir. Buna göre hadis senet olarak *garîb* bir hadistir. Metin olarak da, benzerlerine aykırı içeriği nedeniyle *şâz*dır. Râvîlerinin güvenilirliğine gelince;

1. *Nâfi'*: Senette sadece *Nâfi'* ismiyle anılan ikinci râvî, Hamne bt. Şucâ'ın mevlâsıdır ve Medinelidir.¹²⁵ Kaynaklarda bu râvî hakkında yeterli bilgi bulunmadığı gibi *Nâfi'* b. Ebî *Nâfi'* el-Bezzâz isimli bir başka râvî ile karıştırıldığı görülmüştür. *Nâfi'* ile ilgili bilgi veren hadis âlimlerinin, onun hakkında ittifak ettikleri bilgi, onun Hamne bt. Şucâ'ın mevlâsı olması ve Ümmü Kays bt. Mihsan'dan hadis rivayet etmiş olmasıdır.¹²⁶ İbn Ebî Hâtim ve İbn Hıbbân bunları iki farklı râvî olarak kaydetmişlerdir.¹²⁷ Ancak İbn Hıbbân, *Nâfi'* b. Ebî *Nâfi'* el-Bezzâz'ın biyografisinde “denilir ki...” ifadesiyle onun Hamne bt. Şucâ'ın mevlâsı olduğu bilgisini nakleder. Görülmektedir ki, İbn Hıbbân'ın *es-Sikât*'ta zikrettiği bu iki râvî'nin kimliklerinin tespiti bile sorun olmaktan çıkarılamamıştır. Ayrıca kısa da olsa onlar hakkında bilgi sunan müellifler, bu iki râvînin güvenilirlikleri hakkında bir değerlendirme yapmamış olmaları bizi, bunların bir râvî olarak meçhul oldukları şeklinde bir değerlendirmeye götürmektedir.

2. *Âsım el-Medenî*: Senette *Ümmü Kays bt. Mıshan'ın mevlâsı olan Nâfi'in mevlâsı Âsım el-Medenî* adıyla yer alan sonraki râvî de yeterince tanınmış bir râvî değildir. Zira kaynaklara göre *Nâfi'*in, *Âsım* isimli bir mevlâsı bulunmamaktadır. İbn Ebî Hâtim, *Nâfi'*in biyografisinde, ondan hadis alan Sa'd Ebû *Âsım* isimli bir râvîden bahsetmiş¹²⁸, İbn Hıbbân da ilgili hadisin râvîsı olarak bu ismi “Benî Hâşim'in mevlâsı” ilavesiyle zikretmiştir.¹²⁹ İncelediğimiz dönem sonrası musannıflarından, hadisi nakleden Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'de râvînin adını Sa'd Ebû *Âsım* olarak zikretmiştir.¹³⁰ Ayrıca et-Tayâlisî'nin hocaları arasında yukarıdaki isimle anılan biri bulunmamakta; Ebû *Âsım* künyesiyle anılan Sa'd b. Ziyâd yer almaktadır.¹³¹ Hakkında pek az bilgi bulunan bu râvîyi,¹³² İbn Hıbbân *es-Sikât*'ta zikretmiş¹³³, Abdurrahman b. Mehdî de (ö. 198/813) onun için; “Hadisi (itibar için) yazılır, sağlam biri değildir.”¹³⁴ demiştir.

Görüldüğü üzere rivayetin sahabeden sonraki incelediğimiz iki râvîsinin kimlik bilgileri bile tam verilememiştir. Bu onların meçhul râvîler olduğunu göstermektedir. Ayrıca ikinci râvînin hadis rivayetinde sağlam biri olmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla metin itibarıyla da *şâz* olan hadisin bu târîki, senet itibarıyla da zayıftır.

¹²³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VIII, 242.

¹²⁴ Taberânî, Suleyman b. Ahmed; *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Thk.: Hamdi b. Abdilmecîd, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul, 1404/1983. XXV, 181; Hâkim, Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbüri; *el-Mustedrekale's-Sahîhayn*, (I-IV), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990, IV, 77.

¹²⁵ İbn Abdilberr; *el-İstiâb fî Ma'rîfeti'l-Ashâb*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1410, IV, 1951.

¹²⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VIII, 83; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 453.

¹²⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 453; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 468, 470.

¹²⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 453.

¹²⁹ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 378.

¹³⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XXV, 181.

¹³¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 83; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 378.

¹³² Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, IV, 55.

¹³³ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 378.

¹³⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 83.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

1.6.Habbab b. el-Eret'ten Gelen Rivayetler

a)Rivayetin Kaynakları

Rivayet, sadece Bezzâr'ın (ö. 292/906) *el-Müsned* isimli eserinde aşağıdaki iki senetle bulunmakta, başka hiçbir kaynakta yer almamaktadır.

1	Bezzâr, <i>el-Müsned</i> , VI, 58.	2	Bezzâr, <i>el-Müsned</i> , VI, 83.
---	------------------------------------	---	------------------------------------

b)Rivayetlerin İsnad Zincirleri

1. Hz. Peygamber > Habbâb b. el-Eret > Ebû Ümâme el-Bâhilî > el-Kâsım > Ali b. Yezîd > Ubeydullah b. Zahr > Yahyâ b. Eyyûb > Abdullah b. Vehb > Ömer b. Hafs

2. Hz. Peygamber > Habbâb b. el-Eret > Ebû Ümâme el-Bâhilî > el-Kâsım > Ali b. Yezîd > Ubeydullah b. Zahr > Yahyâ b. Eyyûb > Amr b. er-Rebî' > Muhammed b. Miskîn

c)İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

Geç bir dönemde; Hicrî üçüncü asrın sonlarında tasnif edilen bir eserde yer alan bu hadis, isnâd zincirlerinde görüldüğü üzere sahabe Habbâb b. el-Eret'ten, yine sahabe olan Ebû Ümâme tarafından, daha sonra beş kuşak boyunca sadece birer râvî tarafından nakledilmiştir. Rivayetin başka hiçbir kaynakta yer almaması, beş kuşak boyunca râvîlerin hadisin rivayetinde tek kalmış olmaları ve Ebû Ümâme'nin, Habbâb'dan bu hadisten başka rivayetinin bulunmaması¹³⁵ rivayetin senedini ve metnin Hz. Peygamber'e nisbetini şüpheli kılmaktadır.

Râvîlerin güvenilirliklerine gelince;

1.*el-Kâsım*: el-Kâsım b. Abdurrahman Ebû Abdurrahman (ö. 112/730) eş-Şâmî, mevalîdendir. Ebû Ümâme'den hadis aldığı, Kostantiniyye kuşatmasına katıldığı ve sûfiyâne bir hayat yaşadığı rivayet edilmiştir.¹³⁶ Hz. Ali, Hz. Âişe ve İbn Mes'ûd'dan mürsel hadisler rivayet etmiştir. İbn Hanbel, onun *munkerul hadis* olduğunu; Ali b. Yezîd'in ona isnâden tuhaf hadisler rivayet ettiğini söylemiştir. Ona göre bu hadislerin kaynağı el-Kâsım'dır.¹³⁷ İbnu'l-Cevzî, el-Kâsım b. Abdurrahman adıyla anılan altı râvî bulunduğunu, bunlardan biri bu, diğeri de babası kanalıyla Ebû Hureyre'den nakilde bulunan râvî olmak üzere ikisinin cerh edildiğini, diğerlerinin ise sağlam olduğunu ifade etmiştir.¹³⁸ İbn Hibbân onun, sahabeden *mu'dal* hadisler rivayet eden¹³⁹ oldukça zayıf bir râvî olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰

2. *Ali b. Yezîd*: Ali b. Yezîd Ebû Abdulmelik el-Elhânî ed-Dımeşkî'nin, oldukça zayıf bir râvî olduğu anlaşılmaktadır. Buhârî onu *munkeru'l-hadîs*¹⁴¹; en-Nesâî, *metrûku'l-hadîs*¹⁴²; Ebû Hâtîm, *zayıf*; el-Ezdî ve ed-Dâraakutnî, *metrûk*¹⁴³ şeklinde değerlendirmişlerdir. İbn Hibbân, kendisinin, hocası el-Kâsım b. Abdurrahman'ın ve talebesi Ubeydullah b. Zahr'ın da son derece zayıf olduğunu; bunların yer aldığı bir senede değer verilmesinin doğru olmadığını ifade etmiştir.¹⁴⁴

¹³⁵ Bezzâr, *el-Musned*, VI, 83.

¹³⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VII, 159.

¹³⁷ İbn Hanbel, *Bahru'd-Dem*, s. 347; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 113.

¹³⁸ İbnu'l-Cevzî, *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkîn*, III, 14.

¹³⁹ İbn Hibbân, Muhammed; *el-Mecrûhîn*, Thk.: Mahmûd İbrahim Zâyed, Dâru'l-Va'y, Halep, t.y., II, 212.

¹⁴⁰ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 110.

¹⁴¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VI, 301.

¹⁴² Nesâî, *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkîn*, s. 77.

¹⁴³ İbnu'l-Cevzî, *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkîn*, II, 200.

¹⁴⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 110.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

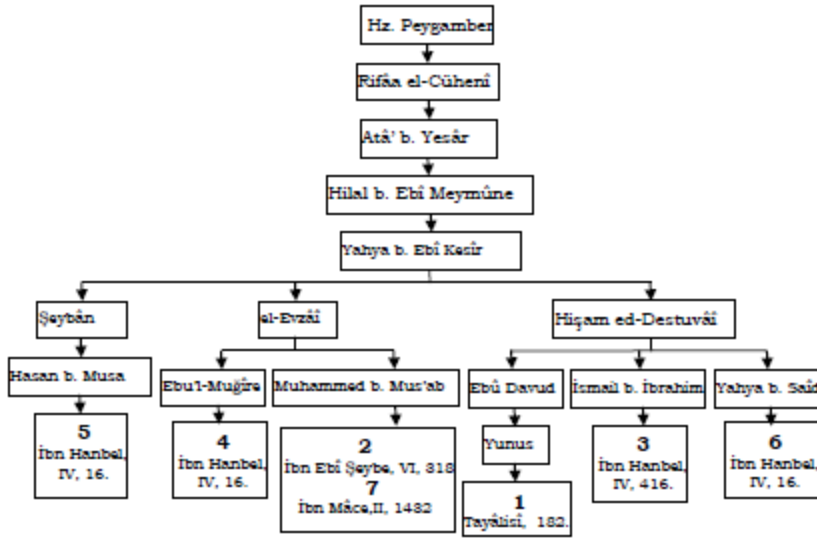
Sonuç olarak, rivayetin râvîlerinden Ali b. Yezîd *metrûku'l-hadîs* şeklinde ağır bir cerh ifadesi ile ta'n edilmiştir. Böyle râvîlerin hadisleri yazılmaz, i'tibar için dikkate alınmaz, istişhâda delil sayılmaz; terk edilir.

1.7.Rifâa el-Cühenî Bâhilî'den Gelen Rivayetler

a) Rivayetin Kaynakları

1	Tayalisi (ö. 204/819), <i>el-Müsned</i> , s. 182.	2	İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849), <i>el-Musannef</i> , VI, 318.
3	İbn Hanbel (ö. 241/855), <i>el-Müsned</i> , IV, 16.	4	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , IV, 16.
5	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , IV, 16.	6	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , IV, 16.
7	İbn Mâce (ö. 275/889), <i>es-Sünen</i> , ez-Zühd, 34, H. No: 4285. ¹⁴⁵		

b) Rivayetlerin İsnad Şeması

ŞEMA 5: RIFÂA EL-CÜHENÎ BÂHİLÎ'DEN GELEN RİVAYETLER

c) İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

Şemada görüldüğü üzere bu rivayet sahabeden sonra her kuşakta birer râvî tarafından nakledilmiş, Yahya b. Ebî Kesîr'den (ö. 129/746 veya 132/749) sonra üç tarîke ayrılmıştır. Rivayetin müşterek râvîsi Yahya b. Ebî Kesîr'dir. Yani hadis hicrî ikinci asrın ilk çeyreğinden sonra yayılmaya başlamıştır.

Rivayetin sıhhatini belirlemek için senedin müşterek râvîye kadar olan bölümündeki râvîlerin güvenilirlik durumlarını analiz edeceğiz.

1. *Atâ' b. Yesâr*: Atâ' b. Yesâr (ö. 103/721), Hz. Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin mevlâsıdır. Bir müddet Medine'de, bir müddet de Şam'da ikamet ettikten sonra Mısır'a taşınmış; İskenderiye'de vefat etmiştir.¹⁴⁶ İbn Maîn, Ebû Zur'a,¹⁴⁷ el-İclî,¹⁴⁸ İbn Hibbân¹⁴⁹ ve İbn Sa'd¹⁵⁰ onun

¹⁴⁵ İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, *es-Sünen*, Thk.: M. F. Abdulkaki, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y., Kitâbu'z-Zühd, 34, H. No: 4285, (II, 1432)

¹⁴⁶ İbn Hibbân, Muhammed; *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsar*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1959, I, 69; *es-Sikât*, V, 199.

¹⁴⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 338.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

sika olduğu görüşündedir. Ebu'd-Derdâ,¹⁵¹ Hz. Ömer, Evs b. es-Sâmit¹⁵² ve İbn Mes'ûd'dan¹⁵³ yaptığı nakillerin mürsel olduğu söylenmiştir. Rifâ'a el-Cuheni'den hadis rivayet eden tek râvîdir.¹⁵⁴ Genel olarak güvenilir bir râvîdir.

2. *Hilâl b. Ebî Meymûne*: Hilâl b. Ebî Meymûne el-Medenî (ö.?), mevâlîdendir.¹⁵⁵ Hişâm b. Abdulmelik'in hilafetinde vefat etmiştir.¹⁵⁶ Ed-Dârekutnî¹⁵⁷ ile en-Nesâî onu güvenilir bulmuşlar,¹⁵⁸ Ebû Hâtim ise “Şeyhtir, hadisi yazılır.” şeklinde değerlendirmiştir.¹⁵⁹ Ebû Hâtim'in değerlendirmesine göre onun hadisleri yeterince güvenilir olmadığı için hucet sayılamaz; itibar için yazılır.

3. *Yahyâ b. Ebî Kesîr* et-Tâî el-Basrî el-Yemâmî (ö. 129/747) kimi münekkitlere göre sika bir râvîdir¹⁶⁰ ve sadece sikalardan rivayet etmiştir.¹⁶¹ Kimi münekkitler ise onu, pek çok sahabe ve tâbîinden mürsel rivayetleri bulunduğu,¹⁶² bu rivayetleri zayıf râvîlerden aldığı¹⁶³ ve kaynaklarını belirtmediği¹⁶⁴ gerekçesiyle cerh etmiş, kimileri de bunları “*mislu'r-rîh/değersiz*” şeklinde değerlendirmiştir.¹⁶⁵

Râvî değerlendirmelerinden çıkan sonuca göre, bu râvî zinciriyle gelen bir hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Hilâl b. Ebî Meymûne hakkındaki değerlendirmeler, onun naklettiği bir hadisin sahîh olamayacağını göstermektedir. Ayrıca Yahya b. Ebî Kesîr'in sika zayıf ayrımı yapmaksızın mürsel rivayetler nakletmesi ve bunların kaynağını açıklamaması onun adaletine zarar verici bir durumdur.

Hadisin metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla bu konuşma pek çok sahabenin katıldığı bir sefer sırasında gerçekleşmiştir. Tarihi kayıtlara göre Hz. Peygamber Kudeyd adı verilen ve Mekke yakınlarında bulunan bu mekânda Mekke'nin Fethi için yola çıktığında iftar vakti orucunu açmak için konaklamıştır ve bu sefere yanında on bin askerle çıkmıştır. Şayet böyle bir hadise yaşanmış ise bunu pek çok sahabe duymuş olmalıdır. Oysa bu haber sadece bir sahabeden nakledilmiş görünmektedir. Bu durum hadisenin gerçekliğine gölge düşürmektedir. Hadisin 4 numaralı târikinin başında bulunan “...Mekke'den yola çıktık...” ifadesi yukarıdaki tarihi bilgilerle uyum sağlamadığı gibi diğer târiklere de aykırı durmaktadır.

1.8. Sehl b. Sa'd'den Gelen Rivayetler

¹⁴⁸ Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 137.

¹⁴⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 199.

¹⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 127; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 194.

¹⁵¹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, V, 97.

¹⁵² Alâî, *Camiu't-Tahsil*, s. 38.

¹⁵³ İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsil*, s. 156.

¹⁵⁴ Muslim b. el-Haccac; *el-Munferidât ve'l-Vuhdân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988, s. 45.

¹⁵⁵ Zehebî, *Siyer*, V, 266.

¹⁵⁶ Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, III, 1179.

¹⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 72.

¹⁵⁸ Zehebî, *Siyer*, V, 266.

¹⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 344; Zehebî, *Siyer*, V, 266.

¹⁶⁰ Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 357.

¹⁶¹ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, VII, 436.

¹⁶² İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsil*, s. 240-243; Alâî, *Camiu't-Tahsil*, s. 299; Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 357; Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, III, 1226; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*; XXXI, 506-510; İbn Hacer, *Tabakâtu'l-Müdekkîsin*, s. 36.

¹⁶³ İbn Hanbel, *Bahru'd-Dem*, s. 466.

¹⁶⁴ Ukaylî, *ed-Duafâ'*, IV, 423.

¹⁶⁵ Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, III, 1226; Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, VII, 213.

Turkish Studies

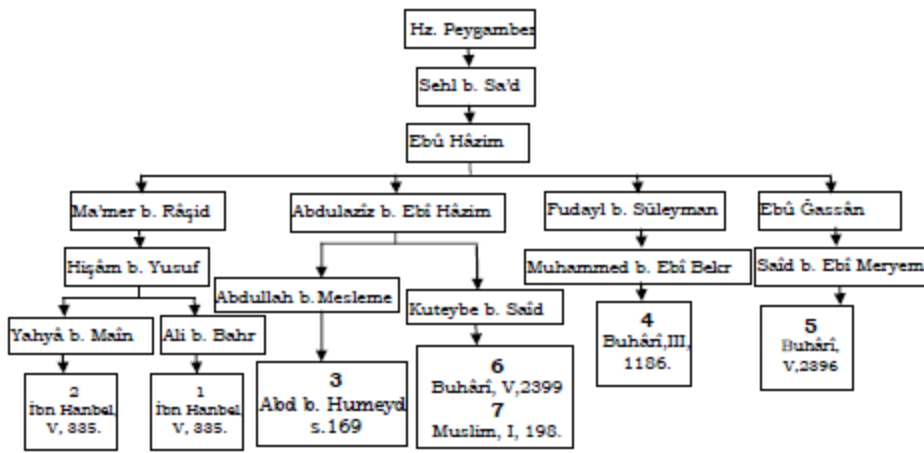
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

a) Rivayetin Kaynakları

1	İbn Hanbel (ö. 241/855), <i>el-Müsned</i> , V, 335.	2	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , V, 335.
3	Abd b. Humeyd, (ö. 249/864) <i>el-Müsned</i> , s. 169. ¹⁶⁶	4	Buhârî, (ö.256/870) <i>es-Sahih</i> , Bed'u'l-Halk, 8, H. No: 3075.
5	Buhârî, <i>es-Sahih</i> , 84, Rikâk, 50, H. No:6177.	6	Buhârî, <i>es-Sahih</i> , 84, Rikâk, 50, H. No:6187 .
7	Müslim(ö.261/875), <i>es-Sahih</i> , 1, İmân, 94, H. No: 373.		

b) Rivayetlerin İsnad Şeması

ŞEMA 6: SEHL B. SA'D'DAN GELEN RİVAYETLER

c) İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

Rivayeti Sehl b. Sa'd'dan tâbiîn tabakasında sadece Ebû Hâzim nakletmiş, bir sonraki kuşakta râvî sayısı dörde yükselmiştir. Bu, rivayetin erken dönemde yayılmaya başladığını göstermesi açısından önemlidir. Rivayetin yer aldığı en eski kaynak İbn Hanbel'in (ö. 241/855), *el-Müsned* isimli eseridir. Ebû Hâzim'den rivayette bulunan râvîlerin hadisi Medine'de ondan alıp; Yemen, Basra ve Askalân'da talebelerine ulaştırdıkları görülmektedir. Hadisin râvîlerinin güvenilirliğine gelince;

Ebû Hâzim: Asıl adı Seleme b. Dînâr olan Ebû Hâzim, el-Esved b. Süfyân el-Mahzumî'nin mevlası, Medîne'nin vaiz ve zahitlerindedir. Babası Fars, annesi Rum asıllıdır.¹⁶⁷ Vefat tarihi olarak 133/750, 135/752, 140/757 veya 144/761 seneleri zikredilmiştir.¹⁶⁸ Sehl b. Sa'd (ö. 88/706), hadis aldığı sahabeler arasında yer almaktadır.¹⁶⁹ İbn Sa'd,¹⁷⁰ İbn Hanbel, Ebû Hâtim,¹⁷¹ İbn Maîn,

¹⁶⁶ Abd b. Humeyd, *el-Müsned*, Mektebetu's-Sunne, Kahire 1408/1988; s. 169.

¹⁶⁷ Bâcî, *et-Ta'dil ve't-Tecrîh*, III, 1127.

¹⁶⁸ Zehebî, *Siyer*, VI, 101.

¹⁶⁹ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, IV, 78.

¹⁷⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ* (el-Kısmu'l-Mutemmim), Thk.: Ziyâd Muhammed Mansur, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, 1408, s. 332.

¹⁷¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 159.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

en-Nesâî, İbn Huzeyme,¹⁷² İbn Hıbbân¹⁷³ ve el-İclî¹⁷⁴ gibi pek çok münekkit tarafından sika kabul edilmiştir. Ancak hadis metninde yer alan ihtilaflı beyanı, onun hafızasının yeterince güçlü olmadığını göstermektedir. Hıfzında yanılmış olabileceğini belirtmesi de onun adalet yönünün sağlamlığına işaret kabul edilebilir.

1. *Abdulaziz b. Ebi Hâzim Tarîki*: Ebû Hâzim’in oğlu olan Abdulaziz (ö. 182/798 veya 184/800), kimi münekkitler tarafından sika görülürken,¹⁷⁵ kimileri de onu meçhul bazı kimselerden hadis aldığı iddiasıyla eleştirmiştir.¹⁷⁶ Onun itham edildiği bir nokta da işitmediği halde babası Ebû Hâzim’in hadislerini nakletmesidir.¹⁷⁷ Kimilerine göre o babasından hadis işitmemiş, onun Süleyman b. Bilâl’e bıraktığı kitabından nakletmiştir.¹⁷⁸ Kimilerine göre ise Abdulaziz, Süleyman ile birlikte babasından hadis dinlemiştir. Babası, kitaplarının Süleyman’a verilmesini vasiyet ettiği için kitaplar ona verilmiş, daha sonra da bu kitaplar Abdülaziz’e geçmiştir.¹⁷⁹ Burada ikinci görüş tercihe şayan görünmektedir. Zira oğulun babasından ders almadığı iddia edilirken yaş küçüklüğü gibi bir sebep ortaya konulmamıştır. Diğer taraftan ikinci görüşü ileri sürenler bu konudaki asıl sebebi açıklamışlardır. Abdülaziz’in naklettiği metnin diğerlerinden farkının bulunmaması, onun, bu hadis için güvenilir olduğunun bir delili sayılabilir.

2. *Ebû Gassân Tarîki*: Asıl adı Muhammed b. Mutarrif el-Leysî el-Medenî olan Ebû Gassân, Askalân’da ikamet etmiş,¹⁸⁰ 170/787 yılından önce vefat etmiştir. İbn Maîn, en-Nesâî ve Ebû Davud’un “Leyse bihi be’s/Zararı yok.”¹⁸¹; İbn Maîn’in, bir başka yerde “Umarım sikadır.” değerlendirmesini yaptığı râvîyi; Ebû Hâtîm,¹⁸² İbnü’l-Medîni, Yakub, b. Şeybe¹⁸³, Yezîd b. Harun¹⁸⁴, İbn Hanbel¹⁸⁵ ve İbn Hıbbân¹⁸⁶ gibi pek çok münekkit sika görmüşlerdir.

2.a) *Saîd b. Ebî Meryem* Ebû Muhammed el-Cumahî el-Mısırî (ö. 224/838) mevâlîdendir. İbn Hanbel, Ebû Hâtîm,¹⁸⁷ İbn Maîn, en-Nesâî,¹⁸⁸ el-İclî,¹⁸⁹ İbn Hıbbân¹⁹⁰ gibi pek çok münekkit tarafından güvenilir bulunan Saîd’i cerh eden münekkit bulunmamaktadır. Dolayısıyla hadisin bu tarîki senet olarak sahîh görünmektedir.

3. *Fudayl b. Süleyman Tarîki*: Fudayl b. Süleyman Ebû Süleyman en-Numeyrî (ö. 186/802) İbn Hıbbân¹⁹¹ hariç pek çok münekkit nazarında zayıf bir râvî¹⁹² olduğu için bu tarîk zayıftır.

¹⁷² Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 275; Zehebî, *Siyer*, VI, 97.

¹⁷³ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 316.

¹⁷⁴ İclî, *Ma’rifetu’s-Sikât*, I, 420.

¹⁷⁵ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 382; İclî, *Ma’rifetu’s-Sikât*, II, 95; Bâcî, *et-Ta’dîl ve’t-Tecrîh*, II, 900; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 123, 124; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 117.

¹⁷⁶ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 382; Bâcî, *et-Ta’dîl ve’t-Tecrîh*, II, 900; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 123.

¹⁷⁷ İbnü’l-Kayserânî, *Tezkiratu’l-Huffâz*, I, 268; Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, IV, 361.

¹⁷⁸ Bâcî, *et-Ta’dîl ve’t-Tecrîh*, II, 900; Ukaylî, *ed-Duafâ’*, III, 10; Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, IV, 361.

¹⁷⁹ İbn Hanbel, *Bahru’d-Dem*, s. 273.

¹⁸⁰ Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, I, 236.

¹⁸¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, (I-XIV), Beyrut, t.y., III, 297; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 472.

¹⁸² İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 100.

¹⁸³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 296, 297.

¹⁸⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 296; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 472.

¹⁸⁵ İbn Hanbel, *Bahru’d-Dem*, s. 386.

¹⁸⁶ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 426.

¹⁸⁷ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IV, 13.

¹⁸⁸ Bâcî, *et-Ta’dîl ve’t-Tecrîh*, III, 1077; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 16.

¹⁸⁹ İclî, *Ma’rifetu’s-Sikât*, I, 396.

¹⁹⁰ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 266.

¹⁹¹ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 316.

¹⁹² Nesâî, *ed-Duafâ’ ve’l-Metrûkîn*, s. 88; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VII, 72; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 262.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

4. *Ma'mer b. Râşid Tarîki*: İlk yazılı hadis kaynaklarından *el-Câmi*'in musannifi olan *Ma'mer b. Râşid* (ö. 153/769), *el-Iclî* (ö. 261/875),¹⁹³ Saîd b. Ebî Arûbe, İbn Hanbel, İbn Cüreyç, İbn Maîn¹⁹⁴ Osman b. Ebî Şeybe (ö. 297/909),¹⁹⁵ en-Nesâî¹⁹⁶ İbn Hibbân¹⁹⁷ gibi pek çok münekkit tarafından güvenilir bulunmuştur. Bazıları, hıfzını zayıf bulduklarından, ezberinden naklettiği rivayetler¹⁹⁸ ile *el-A'meş*, Sâbit, Âsım ve Hişâm b. Urve'den naklettiği rivâyetlerin hatalarla dolu olduğu,¹⁹⁹ tedlîs yaptığı²⁰⁰ ve Şia yanlısı²⁰¹ olduğu gerekçeleriyle onu cerh etmişlerdir. Bu hadis de muhtemelen onun hıfzından naklettiği hadislerdendir ki, metni, diğer üç râvînin metinlerine göre daha kısadır.

Sonuç olarak, Sehl b. Sa'd'dan gelen hadislerden Abdülazîz b. Ebî Hâzım ve Ebû Ğassân tarîklerinin senetlerinin sahîh olduğunu söyleyebiliriz.

1.9.Ebû Hureyre'den Gelen Rivayetler (II. Grup)

a) Rivayetlerin Kaynakları

1	İbnu'l-Ca'd (ö. 230/845), <i>el-Müsned</i> , s. 417.	2	İbnu'l-Ca'd, <i>el-Müsned</i> , s. 417
3	İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849), <i>el-Musannef</i> , VI, 318.	4	İbn Ebî Şeybe, <i>el-Musannef</i> , VII, 33.
5	İshak b. Râhûye (ö. 238/852), <i>el-Müsned</i> , I, 310.	6	İbn Hanbel (ö. 241/855), <i>el-Müsned</i> , II, 04.
7	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , II, 359.	8	Hennâd b. es-Serî (ö. 243/857), <i>e'z-Zühd</i> , I, 71.
9	Hennâd b. es-Serî, <i>e'z-Zühd</i> , I, 70.	10	Hennâd b. es-Serî, <i>e'z-Zühd</i> , I, 136.
11	Müslim (ö. 261/875), <i>es-Sahîh</i> , 51, Kitâbu'l-Cenne, 6, H. No: 16		

b) Rivayetlerin İsnad Şeması

¹⁹³ Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 290.

¹⁹⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 256.

¹⁹⁵ Zehebî, *Siyer*, VII, 10.

¹⁹⁶ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, VII, 394.

¹⁹⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 484.

¹⁹⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 256.

¹⁹⁹ Bâcî, *et-Ta'dil ve't-Tecrîh*, II, 742; Zehebî, *Siyer*, VII, 10-11.

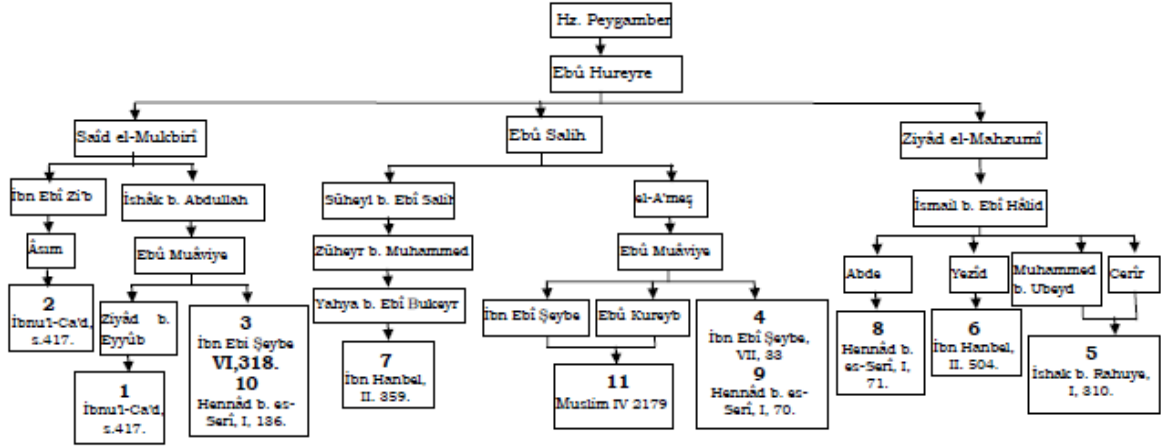
²⁰⁰ Alâî, *Câmiu't-Tahsil*, s. 283; Irâkî, *Ebü'z-Zur'a*; *Tuhfetü't-tahsil fi zikri ruvâti'l-merâsil*, Thk.: Abdullah Nevvâre, Riyad, 1999, s. 311.

²⁰¹ Zehebî, *el-Muğni fi'd-Duafâ'*, Thk.: Nûruddin İtr, b.y., t.y., II, 671.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

ŞEMA 7: EBU HUREYRE'DEN GELEN 2. GRUP RİVAYETLER

c) İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

Ebû Hureyre'den gelen II. grup rivayetlerden Saïd el-Mukbirî kanalıyla nakledilen hadis metinleri, Ebû Sâlih ve Ziyâd el-Mahzumî kanalıyla nakledilmiş olanlardan farklıdır. Önce Saïd el-Mukbirî tarihinin güvenilirliği üzerinde duracağız.

1. *Saïd el-Mukbirî Tarihi*: Saïd b. Ebî Saïd el-Mukbirî Ebû Sa'd el-Medenî (ö. 123/740 veya 126/743) mevâlîdendir. Ebû Zür'a,²⁰² en-Nesâî, İbn Hırâş²⁰³, el-İclî²⁰⁴ İbn Adiy²⁰⁵ ve İbn Hıbbân²⁰⁶ onun güvenilir olduğunu beyan etmişler, Ebû Hâtim²⁰⁷ ve İbn Hanbel de²⁰⁸ onun için bir ta'dîl lafzı olan “Zararı yok.” sözlerini sarfetmişlerdir. Hz. Âişe'den nakillerinin mürsel olduğu söylenen²⁰⁹ Saïd, ölmeden dört sene önce bunamıştır.²¹⁰ Ali b. el-Medîni'den nakledildiğine göre, İbn Aclân, onun, önceleri Ebû Hureyre hadislerini naklederken arada başka râvîler zikrettiğini, bunayınca doğrudan işitmiş gibi Ebû Hureyre'den nakletmeye başladığını ifade etmiştir.²¹¹ Bu son bilgiye göre incelediğimiz rivayetin senedinden bir râvî düşmüştür. Zira o doğrudan Ebû Hureyre'den hadis işitmemiştir. Saïd'ın bu hadisi kimden aldığı meçhul olduğu için rivayetin bu târîki zayıftır.

2. *Ziyâd el-Mahzumî Tarihi*: İncelediğimiz hadisin senetlerinde Ziyâd el-Mahzumî ya da Ziyâd Mevlâ benî Mahzum şeklinde sadece adı ve nisbesiyle zikredilen râvî hakkındaricâl kitaplarında, onun, Kûfeli ve Benî Mahzum'un mevlası olduğundan başka, ölüm tarihi dâhil biyografik bilgi bulunmamaktadır. İbn Maîn'in “*Lâ şey/bir şey değil/değersizdir.*”²¹² şeklinde değerlendirdiği râvî, İbn Hıbbân tarafından *es-Sikât*'ta zikredilmiştir.²¹³

²⁰² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 57.

²⁰³ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 470.

²⁰⁴ İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 399.

²⁰⁵ İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl*, III, 391.

²⁰⁶ İbn Hıbbân *es-Sikât*, IV, 284.

²⁰⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 57.

²⁰⁸ İbn Hanbel, Ahmed; *el-İl ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1408/1988, III, 285.

²⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsîl*, s. 75.

²¹⁰ İbn Hıbbân *es-Sikât*, IV, 284.

²¹¹ Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, III, 1079.

²¹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 549; İbnu'l-Cevzî, *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkin*, I, 298; Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, III, 142.

²¹³ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 259.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

Sonuç olarak, İbn Maîn'in değerlendirmesinden dolayı Ziyâd el-Mahzumî'nin yer aldığı 5, 6 ve 8 numaralı senetlerin zayıf kabul edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

3. *Ebû Sâlih*: Bu künye ile isnâd şemasında yer alan râvî, Zekvân b. Abdillâh es-Semmân el-Medenî el-Gatafânî (ö. 101/719)'dir. Hadis münekkitlerinin, onun -özellikle Ebû Hureyre'den nakillerinde- güvenilirliği konusunda hemfikir oldukları görülmektedir.²¹⁴ Hakkında iki olumsuz yorum bulunmaktadır: Birincisi; "Bâzân'dan rivayette bulunduğu için Mansûr, ondan hadis almamıştır."²¹⁵ İkincisi ise; Ebû Bekr ve Omer'den rivayetlerinin mürsel olduğu söylenmiştir.²¹⁶

Bu değerlendirmelere göre Ebû Sâlih, incelediğimiz hadis açısından güvenilir bir râvîdir. Çünkü hem adaleti konusunda, hem de Ebû Hureyre'den hadis işitmesi konusunda bir şüphe bulunmamaktadır.

3.a) *Süheyl b. Ebî Sâlih* Zekvân es-Semân, Süfyân b. Uyeyne²¹⁷, İbn Sa'd²¹⁸ ve el-İclî²¹⁹ tarafından sika kabul edilmiştir. en-Nesâî²²⁰ ve İbn Adiy'e,²²¹ göre o *lâ be'se bih/zararsızdır*. İbn Hibbân'a göre o sikadır, ancak rivayetlerinde hataları bulunmaktadır.²²² İbn Hanbel onun hadislerinin "*sâlih/düzgün olmadığı*"nı,²²³ Ebû Hâtim de hadislerinin hucdet olamayacağını söylemiştir.²²⁴ İbn Maîn bir defasında onu güvenilir sayarken,²²⁵ bir başka defasında onun zayıf olduğunu ve Ashâbu'l-Hadis'in, onun hadislerinden kaçındığını belirtmiştir.²²⁶ Ayrıca o da, Süheyl'in hadislerinin hucdet olamayacağını ifade etmiştir.²²⁷ Sonuç olarak, Süheyl b. Ebî Sâlih, hadis rivayetinde kendisine güvenilecek biri olarak kabul görmemiştir. Dolayısıyla bu tarîk zayıftır.

3.b) *el-A'meş* tarîkine gelince; asıl adı Suleymân b. Mihrân (ö. 148/765 veya 149/766) olan el-A'meş mevâlîden Kûfe'li muhaddis, fakih ve kıraat âlimidir. İbn Maîn, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim²²⁸, en-Nesâî, Amr b. Ali²²⁹ Süfyân b. Uyeyne²³⁰ İbn Sa'd²³¹, el-İclî²³² ve İbn Hibbân²³³ tarafından güvenilir bulunmuştur. Ancak bazı münekkitler el-A'meş'i ve hadislerini eleştirmişlerdir. Buhârî, onun, Mucâhid'den yaptığı nakillerin tamamının boş ve değersiz olduğunu,²³⁴ Ahmed b. Hanbel de, hadislerinde çok *ıztırâb* bulunduğunu söylemiştir.²³⁵ Abdullah b. el-Mubârek'e göre "Kûfeli'lerin hadisini fesâda uğratan A'meş ve Ebû İshak (Amr b. Abdillâh es-Sebü) (ö. 127/745)'tir." Benzer bir rivayet de Cerîr b. Abdilhamîd kanalıyla, Muğîra'dan gelmiştir.

²¹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kubrâ*, V, 301; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 450; İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 345; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 221; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 189.

²¹⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 450.

²¹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsil*, s. 57.

²¹⁷ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 225.

²¹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 231.

²¹⁹ İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 440.

²²⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 231.

²²¹ İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, III, 448-449.

²²² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 417-418.

²²³ İbn Hanbel, *el-İlel*, s. 62.

²²⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 246.

²²⁵ İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, III, 448.

²²⁶ Bâcî, *et-Ta'dil ve't-Tecrîh*, III, 1150.

²²⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 246.

²²⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 146.

²²⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 195.

²³⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX, 9.

²³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kubrâ*, VI, 342.

²³² İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 432-34.

²³³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 302.

²³⁴ Alâî, *Câmiu't-Tahsîl*, s. 189.

²³⁵ Zehebî, *Siyer*, VI, 236; *Mizânu'l-İ'tidâl*, III, 316.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

Bu iki rivayeti kaydeden ez-Zehebî: “[Onlar bu sözleriyle] kendisinden rivayet edenleri kasetmiş olmalıdır. Yoksa el-A’meş adil, sâdik, sebt ve sâhibu sunnetdir.”²³⁶ diyerek onu savunmuştur.

Verilen bilgilere göre o gördüğü veya görmediği bazı sahabe ve tabîinden tedlis yaparak hadisleri nakletmiş, bunun yanında mürsel hadisler de rivayet etmiştir.²³⁷ Örneğin, Enes b. Malik’i görmüş, fakat hadis işitmediği halde ona istinaden elli kadar hadis nakletmiştir.²³⁸ Ebû Dâvûd; “Enes’den rivayetleri onun zayıf yönüdür.”²³⁹ diyerek, belki de onun Enes’den rivayet ettiği hadisleri aslında zayıf ya da tanınmayan bir râvîden naklettiğini, fakat bunu gizlediğini anlatmak istemiştir.

Özetlemek gerekirse, bazı münekkit ve râvîler el-A’meş’i güvenilir bulurken, bir kısım münekkitler de, mudellis olduğu, mürsel rivayetlerinin bulunduğu ve zayıf râvîlerden de rivayette bulunduğu gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Onun, işitmediği halde hadis naklettikleri arasında incelediğimiz rivayetin râvîsi olan Ebû Sâlih’in de bulunması, bu rivayetin senesinde kopukluk bulunduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla el-A’meş tarîki zayıf görünmektedir.

Sonuç olarak, hadisin Ebû Sâlih tarîkinin de zayıf olduğu söylenebilir.

1.10.Hz. Ebû Bekir ve Oğlu Abdurrahman b. Ebî Bekr’den Gelen Rivayetler

a) Rivayetlerin Kaynakları

A	İbn Hanbel (ö. 241/855), <i>el-Müsned</i> , I, 6.	B	İbn Hanbel, <i>el-Müsned</i> , I, 197.
---	---	---	--

A) Hz. Ebû Bekir’den Gelen Rivayet:

b) Rivayetlerin İsnad Zinciri

Hz. Peygamber>Ebû Bekr es-Sıddîk>Bir adam>Bükeyr b. el-Ahnes>el-Mesûdî>Hişâm b. el-Kâsım>İbn Hanbel>Abdullah²⁴⁰

c) İsnad Zincirinin Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

İsnad zincirinde görüldüğü üzere rivayet Hz. Peygamber’den, tasnif edildiği esere kadar her kuşakta bir râvî tarafından nakledilmiştir ve Hz. Ebû Bekir ile Bükeyr b. el-Ahnes arasındaki râvînin kimliği meçhuldür. Kimliği meçhul olan bir râvînin adalet ve zabt durumu bilinemeyeceğinden hadis illetlidir; zayıftır.

Bükeyr b. el-Ahnes el-Kûfî, İbn Maîn, Ebû Zür’a²⁴¹ ve el-İclî,²⁴² Ebû Dâvûd²⁴³ ve en-Nesâî’ye²⁴⁴ göre güvenilir bir râvidir. İbn Abdilberr ise, Bükeyr’in rivayet ettiği bir hadisin şerhinde, onun rivayette tek kaldığı hadislerinin huccet olamayacağını söyleyerek tenkît etmiş,²⁴⁵ Tahâvî de, onun naklettiği bir kaç hadisten biri olan *korku namazının bir rekât olduğuna dair* hadisi “Kitâb’ın (Kur’an) nassının reddettiği bir hadis ile amel edilmez.” diyerek reddetmiştir.²⁴⁶ Ukaylî de, onun ve Şu’be’nin İbn Mes’ûd’dan naklettikleri aynı konuyu ihtiva eden hadisin iki farklı

²³⁶ Zehebî, *el-Muğnî fi’l-Duafâ*’ I, 283; *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 316.

²³⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, IV, 146; Alâî, *Câmiu’t-Tahsil*, s. 188-89; Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 316.

²³⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 302.

²³⁹ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 316.

²⁴⁰ İbn Hanbel, *el-Müsned*, I, 6.

²⁴¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, II, 401.

²⁴² İclî, *Ma’rifetu’s-Sikât*, I, 253.

²⁴³ İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, I, 429.

²⁴⁴ Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, IV, 236.

²⁴⁵ İbn Abdilberr; *et-Temhîd*, (I-XXIV), Mağrib, 1387, XV, 273.

²⁴⁶ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, Thk.: Muhammed Zuhrî en-Neccâr, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1399, I, 309.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

tarîkinden “Şu’be’ninki evlâdır.”²⁴⁷ diyerek, Bükeyr’in rivayetine karşı güvensizliğini ifade etmiştir.

Sonuç olarak bu rivayet, hem senesinde kopukluk bulunması, -bu râvinin kim olduğunun bilinmemesi (*cehaletü’r-râvî*)- hem de hadisi bu meçhul râvîden alan râvînin cerh edilmiş olmaları nedeniyle zayıf bir rivayettir.

B)Abdurrahman b. Ebû Bekir’den Gelen Rivayet:

b)Rivayetlerin İsnad Zinciri

Hz. Peygamber>Abdurrahman b. Ebî Bekr>Meymun b. Mihrân>Musa b. Ubeyd>el-Kâsım b. Mihrân>Hişâm b. Hassân>Abdullah b. Bekr es-Sehmî> İbn Hanbel> Abdullah²⁴⁸

c)İsnad Zincirinin Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

İsnad zincirinden de anlaşılacağı üzere bu rivayet de bir önceki gibi el-munferidât ve’l-vuhdân türünden; başından sonuna kadar her kuşakta tek râvînin naklettiği bir rivayettir.

1.Meymun b. Mihrân Ebû Eyyûb el-Cezerî, Kûfeli bir kadının mevlası iken azat edildikten sonra el-Cezîre bölgesinde Rakka’ya yerleşmiş; orada kadılık ve haraç memurluğu yapmıştır. Devrinin sûfî şahsiyetlerindedir.²⁴⁹ Ebû Hâtim, Ebû Zür’a²⁵⁰ İbn Hanbel²⁵¹, en-Nesâî,²⁵² İbn Sa’d²⁵³ ve İbn Hıbbân’a²⁵⁴ göre sika bir râvîdir. Hakkında, mürsel rivayetlerinin bulunduğu başka olumsuz bir değerlendirme yapılmamıştır.²⁵⁵

2.Musa b. Ubeyd: Musa b. Ubeyd’in baba adı ihtilafı görünmekte; Ubeyd ya da Ubeyde olduğu konusunda rivayetler bulunmaktadır. Hadisi ondan nakleden el-Kâsım b. Mihrân’ın biyografisini veren bazı kaynaklarda onun hocası olarak Musa b. Ubeyde ismi zikredilmiştir. Musa b. Ubeyd’le ilgili olarak şu bilgiler bulunmaktadır: Halid b. Abdullah b. Esîd’in mevlâsıdır. Abdulaziz b. Mervan ya da Ömer b. Abdulaziz’i ziyaret etmiştir. Hocaları arasında Meymun b. Mihrân; talebeleri arasında da el-Kâsım b. Mihrân vardır.²⁵⁶ İbn Hıbbân onu *es-Sikât*’ta zikretmiş,²⁵⁷ Ebu’l-Mehâsin el-Huseynî (ö. 765/1364) ise, onun meçhûl bir râvî olduğunu söylemiştir.²⁵⁸

Mûsâ b. Ubeyde ile ilgili bilgilere baktığımızda; nisbelerinin er-Rabzî ve el-Medenî, künyesinin ise Ebû Abdulaziz olduğunu, 153 yılında vefat ettiğini ve hiç de güvenilir bir râvî olmadığını görüyoruz. Münekkîlerin, onun hakkındaki değerlendirmeleri şöyledir: Yahyâ el-Kattân; “Bugünlerde biz onun hadislerinden kaçınıyoruz.”²⁵⁹ İbn Maîn; “Onun hadisi huccet olmaz. O zayıftır; çünkü Abdullah b. Dînâr’dan münker hadisler rivayet eder.” Ebû Hâtim; “Hadisleri münkerdir.” Ebû Zür’a; “Hadisi sağlam değil.”²⁶⁰ İbn Hanbel; “Bana göre onun rivayetini almak

²⁴⁷ Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 121.

²⁴⁸ İbn Hanbel, *el-Musned*, I, 197.

²⁴⁹ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIX, 210-226; Zehebî, *Siyer*, V, 75-78.

²⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 233.

²⁵¹ İbn Hanbel, *Bahru’d-Dem*, s. 424.

²⁵² Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIX, 214.

²⁵³ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, VII, 477.

²⁵⁴ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 417.

²⁵⁵ Alâî, *Câmiu’t-Tahsîl*, s. 289.

²⁵⁶ Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, VII, 291; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 151.

²⁵⁷ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 403.

²⁵⁸ Ebu’l-Mehâsin el-Huseynî, Şemseddin Muhammed b. Ali b. Hasan ed-Dımaşkî, *el-İkmâl fî Zikri men lehu Rivâye Fî Musned’i Ahmed b. Hanbel Mimmen Leyse fî Tehzîbi’l-Kemâl*, Thk.: Abdulmuattî Emin Kal’acî, Câmiatu Dirâsâti’l-İslâmiyye, Karaçi, 1409/1989, s. 425.

²⁵⁹ Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, VII, 291.

²⁶⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 151.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

helal değildir.”²⁶¹ “Mûsa b. Ubeyde’nin hadisi huccet olmaz; onun hiçbir hadisini yazmadım, çünkü hadisi münkerdir.”²⁶²

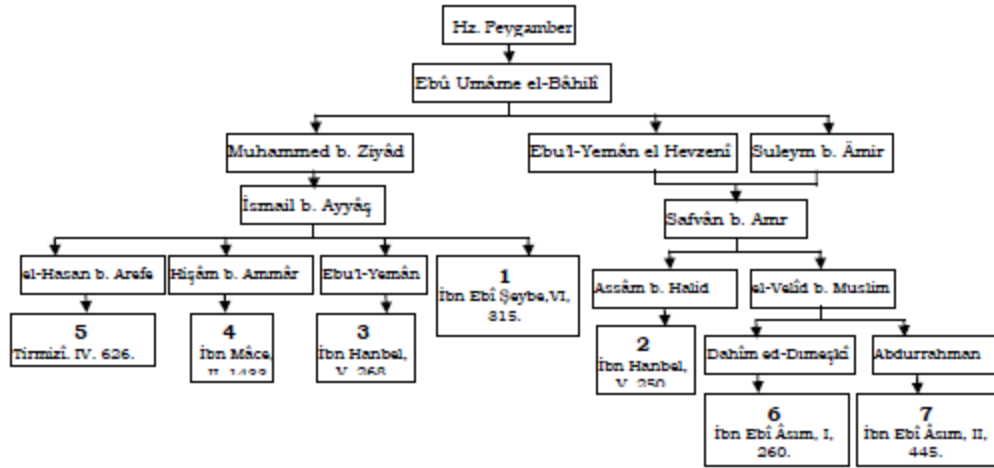
Sonuç olarak, râvîmizin ismi Mûsa b. Ubeyd de olsa, Mûsa b. Ubeyde de olsa sonuç değişmeyecektir. Zira her iki râvî de zayıf râvîlerdir.

1.11.Ebû Ümâme el-Bâhilî’den Gelen Rivayetler

a) Rivayetin Kaynakları

1	İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849), <i>el-Musannef</i> , VI, 315.	2	İbn Hanbel (ö. 241/855), <i>el-Müsned</i> , V, 250.
3	İbn Hanbel <i>el-Müsned</i> , V, 268.	4	İbn Mâce (ö. 275/889), <i>es-Sünen</i> . Zühd, 34, H. No: 4286 (II, 1433)
5	Tirmizî (ö. 279/893), <i>es-Sünen</i> , H. No: 2437, IV, 626.	6	İbn Ebî Âsım, (ö. 287/900) <i>es-Sünne</i> , I, 260. ²⁶³
7	İbn Ebî Âsım, <i>el-Âhâd ve'l-Mesânî</i> , II, 445.		

b) Rivayetlerin İsnad Şeması

ŞEMA 8: EBÛ ÜMÂME EL-BÂHİLÎ'DEN GELEN RİVAYETLER

c) İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

Şemada görüldüğü üzere hadisi Ebu Ümâme'den; Muhammed b. Ziyâd, Ebu'l-Yemân ve Süleym b. Âmir olmak üzere üç râvî nakletmiştir. Sonraki kuşakta Muhammed b. Ziyâd'dan, İsmail b. Ayyâş ve diğer iki râvîden de sadece Safvân b. Amr hadisi aktarmışlardır. Bu iki râvî, hadisin kısmî müşterek râvîleridir.

1. Muhammed b. Ziyâd Ebû Süfyân el-Elhânî el-Humsî (ö. 53/672 veya 57/676), İbn Hanbel,²⁶⁴ İbn Maîn,²⁶⁵ Ebû Dâvud, et-Tirmizî, en-Nesâî²⁶⁶ ve Ebû Hâtîm²⁶⁷ gibi pek çok münekkide göre sika bir râvîdir. Hakkında olumsuz bir değerlendirme yoktur.

²⁶¹ İbn Hanbel, *Bahru'd-Dem*, s. 420.

²⁶² İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl*, VI, 334.

²⁶³ İbn Ebî Âsım, Amr, ed-Dahhâk eş-Şeybânî, *Kitâbu's-Sünne*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1400; I, 260.

²⁶⁴ İbn Hanbel, *Bahru'd-Dem*, s. 370.

²⁶⁵ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 257.

²⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 150.

1.a) *İsmail b. Ayyâş* Ebû Atıyye el-Ansî (ö. 182/798), Ashâbu'l-Hadîs'tendir ve Humus'ta yaşamıştır.²⁶⁸ Bazı münekkitler onu Şamlılardan naklettiği rivayetlerde sika görmüş; Irak ve Hicaz bölgesi râvilerinden naklettiği rivayetler söz konusu olduğunda eleştirmiş; zayıf bulmuşlardır.²⁶⁹ Vekî'nin ifadesine göre o, İsmâîl b. Ebî Hâlid'in kitaplarını almış; ancak o kitaptan naklettiklerini hep karıştırmıştır. İbn Maîn bir taraftan onu; "*Leyse bihi b'es/zararsızdır*" şeklinde ta'dîl ederken, diğer taraftan onun hadislerinden uzak durduğunu söyleyerek cerh etmiştir. Ebû İshak el-Fezârî de ondan uzak durduğunu ifade edenlerdendir. Ebû Zür'a'ya göre o "*sadûk*"; Ebû Hâtim'e göre de "*leyyin/gevşek/özensizdir*."²⁷⁰ İbn Hırâş²⁷¹ ve en-Nesâî'ye²⁷² göre o, zayıf bir râvîdir. el-Fesevî, sika olduğu halde eleştirildiğini; İbn Hanbel, sika râvîlerden münker hadisler rivayet ettiğini söylemiştir. İbnü'l-Medînî, Şamlılardan naklettiklerinde güvenilir olduğunu; ancak onun, hadisleri birbirine karıştırması nedeniyle o hadislerin de zayıflıktan kurtulamadığı görüşündedir.²⁷³ Kaynaklarda onun cerh edilen rivayetlerinden pek çok örnek bulunmaktadır.²⁷⁴

Bu değerlendirmelere göre İsmail b. Ayyâş, hadis rivayetinde özensiz davranması; hadislerin senet veya metinlerini karıştırması ve açıklanmayan başka nedenlerle zayıf görülen bir râvîdir.

2. *Ebu'l-Yemân el-Hevzenî* el-Humsî eş-Şâmî Âmir b. Abdullah b. Luhay, el-Iclî,²⁷⁵ İbn Hibbân²⁷⁶ tarafından sika kabul edilmiştir. Yahyâ el-Kattân onun *leyyin/gevşek* olduğunu ve *irsal* yaptığını belirtmiş,²⁷⁷ bir başka yerde onu *mechûlü'l-hâl* olarak nitelendirmiştir.²⁷⁸ İbn Ebî Hâtim *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'de ona yer vermiş ancak lehte veya aleyhte herhangi bir yorum yapmamıştır.²⁷⁹ Bu durum Yahyâ el-Kattân'ın yorumunu güçlendirmekte; onun yeterince tanınmayan bir râvî olduğunu göstermektedir.

3. *Süleym b. Âmir* Ebû Yahyâ el-Habâirî el-Humsî el-Kelâî eş-Şâmî (ö. 130/747), İbn Sa'd²⁸⁰, İbn Hibbân²⁸¹, el-Iclî²⁸², Yakub b. Süfyân ve en-Nesâî²⁸³ tarafından sika görülmüştür. Ebû Hâtim ise *lâ be'se bih/zararı yok* şeklinde ta'dîl etmiş, ancak bazı sahâbîlerden mürsel rivayetlerinin bulunduğunu ilave etmiştir.²⁸⁴

2-3.1) *Safvân b. Amr*: Hadisi bu iki tâbîünden nakleden Safvân b. Amr es-Seksekî el-Humsî (ö. 155/771 veya 158/774) ise İbn Hanbel, Ebû Hâtim²⁸⁵ İbn Sa'd,²⁸⁶ Amr b. Ali,²⁸⁷ İbn Hibbân,²⁸⁸

²⁶⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 257.

²⁶⁸ Zehebî, *Siyer*, VIII, 316.

²⁶⁹ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 369; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 191.

²⁷⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 191.

²⁷¹ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 226.

²⁷² Nesâî, *ed-Duaqâ ve'l-Metrûkîn*, s. 16.

²⁷³ İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duaqâi'r-Ricâl*, I, 292-300; Ukaylî, *ed-Duaqâ*, I, 89-90; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, III, 169-181; Zehebî, *Siyer*, VIII, 316-320; *Mizânu'l-İ'tidâl*, I, 401-404.

²⁷⁴ Zehebî, *Siyer*, VIII, 322-326

²⁷⁵ Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 437

²⁷⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 188.

²⁷⁷ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, VII, 447.

²⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, V, 65.

²⁷⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 326.

²⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VII, 464.

²⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 328.

²⁸² Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 424.

²⁸³ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XI, 345.

²⁸⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsîl*, s. 85; Alâî, *Câmiu't-Tahsîl*, s. 191.

²⁸⁵ Zehebî, *Siyer*, VI, 382.

²⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VII, 467; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIII, 205; Zehebî, *Siyer*, VI, 381.

²⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 422.

²⁸⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 469.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

el-İclî²⁸⁹ tarafından güvenilir bulunmuştur. en-Nesâî onu sika olarak nitelendirmiş, ancak münker bir hadisinin bulunduğunu belirtmiştir.²⁹⁰ Ebû Hâtim, onun İkrime ve Enes b. Mâlik'ten rivayetlerinin mürsel olduğu söylenmiştir.²⁹¹ Bu rivayetin, onun mürsel ya da münker olarak nitelendirilen bir hadisi olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Sahabe veya tabiin döneminde henüz isnâd kullanımının yaygın olmadığı bir dönemde mürsel hadis rivayetini anlamak mümkündür, ancak artık isnâd kullanmanın bir gereklilik olarak görüldüğü ve isnâdsız hadis rivayetine sıcak bakılmadığı bir dönemde yaşamış olan Safvân'ın, mürsel hadis rivayeti sıradan görülecek bir durum değildir. Münker ve mürsel hadis rivayet edebilen Safvân'ın, bu hadisi Ebu'l-Yeman ve Süleym'den nakletmede tek kalmış olması hadisin sıhhatine gölge düşürmektedir. Netice itibarıyla, onun rivayet ettiği bu hadis, her ne kadar sahîh seviyesine ulaşmasa da, zayıf ta görünmemektedir.

2-3.1.a) *Assâm b. Hâlid*; Assâm b. Hâlid Ebû İshâk el-Hadramî el-Humsî (ö. 211-215/826-830 arası) hakkında en-Nesâî; *lâ be'se bih* değerlendirmesini yapmış;²⁹² İbn Hibbân da onu *es-Sikât*'ta zikretmiştir.²⁹³ Buna göre Assâm zirvede olmasa da güvenilir bir râvidir. Ancak Ebû Hâtim'in, onu zikrettiği halde hakkında yorum yapmaması ve talebesi olan İbn Hanbel'in onunla ilgili bir değerlendirmede bulunmamasını ilginç bulduğumuzu belirtmeliyiz.

Sonuç olarak bu hadis, hasen seviyesinde değerlendirilebileceğini düşünüyoruz.

1.12.Ebû Saîd el-Enmârî'den Gelen Rivayetler

a) Rivayetlerin Kaynakları

1	İbn Ebî Âsım (ö. 287/900) <i>el-Âhâd ve'l-Mesânî</i> , V, 297-298.	2	İbn Ebî Âsım, <i>el-Âhâd ve'l-Mesânî</i> , IV, 226.
3	İbn Ebî Âsım, <i>es-Sünne</i> , II, 385.		

b) Rivayetlerin İsnad Zincirleri

1-3.Hz. Peygamber>Ebû Saîd el-Enmârî>Kays b. el-Hâris Sinân>Abdullah b. Âmir el-Yahsubî>ez-Zebîdî>Abdullah b. Sâlim>Abdülhamîd b. İbrahim>Muhammed b. Avf

2. Hz. Peygamber>Ebû Saîd el-Enmârî>Kays b. el-Hâris Sinân>Abdullah b. Âmir el-Yahsubî>Ebû Selâm>Zeyd b. Selâm>Muâviye b. Selâm>Rabî' b. Nâfi'>Muhammed b. Sehl

c) İsnad Şemasının Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

Şemada da görüldüğü gibi hadis iki ayrı tarîk ile sadece İbn Ebî Âsım'ın iki eseri; *Kitâbu's-Sünne* ve *el-Âhâd ve'l-Mesânî* isimli eserlerinde yer almıştır. Hadis Ebû Saîd el-Enmârî'den sonra iki kuşak boyunca sadece birer râvî; sonraki kuşakta iki ayrı râvî tarafından nakledilerek ilgili eserlerdeki yerini almıştır.

1. *Ebû Saîd*: Hadisin sahabe tabakasındaki râvisi olan Ebû Saîd, 1 numaralı rivayette *Ebû Saîd el-Hayr el-Enmârî*, 2 numaralı rivayette *Ebû Saîd el-Ensârî el-Hayr* ve 3 numaralı rivayete ise *Ebû Saîd el-Hubrânî el-Enmârî* şeklindedir. Ricâl kitaplarında verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla iki râvî hadisin senesinde de olduğu gibi birbirleriyle karıştırılmıştır. Bunlardan birincisi, çok az hadis rivayeti bulunan ve Ebû Sa'd/Saîd el-Hayr adıyla anılan bir sahâbîdir. İkincisi de, Ebû

²⁸⁹ İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 467.

²⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 376.

²⁹¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsil*, s. 93; Alâî, *Câmiu't-Tahsil*, s. 198.

²⁹² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 57; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 175

²⁹³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 301.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

Saîd el-Hubrânî adıyla anılan, tâbiînden meçhul bir râvîdir.²⁹⁴ Bu durum ilgili sahâbînin yeterince tanınmayan biri olduğu anlamına gelebileceği gibi, bu hadisi nakleden meçhul râvîye kimlik kazandırma çabasının ürünü olan hayâlî bir râvî olduğu şeklinde anlaşılma ihtimali de bulunmaktadır. Zira biyografi yazarları bu sahâbîyi tanıtmada konusunda sadece rivayet ettiği birkaç hadisi sözkonusu etmektedirler.

2. *Kays b. el-Hâris Sinân*: Bu râvî, 1 ve 3 numara ile verilen tarîklerde Kays Sinân, 2 numaralı tarîkte ise, Kays b. el-Hâris olarak zikredilmektedir. Ricâl kaynaklarına baktığımızda bu râvînin adı ve kimliği konusunda bir ittifak bulunmadığını görmekteyiz. Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr* isimli eserinde birbirine benzer iki ayrı “Kays”dan bahsetmektedir; birincisi, Kays b. el-Hâris el-Ğâmidî, el-Müzhicî’dir; Ebû Saîd’den hadis işitmiş, Abdullah b. Âmir de ondan hadis almıştır.²⁹⁵ İkincisi ise, Kays b. Hacer Sinân’dır; Ebû Saîd el-Hayr’dan hadis işitmiş, yine Abdullah b. Âmir ondan hadis almıştır. Buhârî, babasının adının el-Hâris de olabileceğini söylemiştir.²⁹⁶ İbn Ebî Hâtim, babasına istinaden sadece birinci Kays’ın özelliklerine sahip bir râvîye yer vermiş;²⁹⁷ el-Iclî²⁹⁸ de onun Şamlı ve sika bir râvî olduğunu söylemiştir. İbn Hıbbân, biri el-Ğâmidî, eş-Şâmî, el-Humsî nisbeli ve Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayette bulunan;²⁹⁹ diğeri de nisbesi el-Müzhicî, el-Humsî olan ve es-Sanâbihî nisbeli bir râvîden rivayette bulunan³⁰⁰ ve birbirine yakın nitelikte iki ayrı Kays b. el-Hâris ismine yer vermiştir. Mizzî ise râvî hakkında kendinden önceki yazılanları derleyerek bir kişide birleştirmiş, onu “Deniliyor ki...” şeklinde meçhul sigasıyla tanıtmıştır. Mizzî’nin verdiği bilgilere göre; Kays b. el-Hâris’in babasının adı el-Hârise Sinân, nisbeleri el-Müzhicî, el-Ğâmidî, el-Ezdî, eş-Şâmî ve el-Humsî de olabilir. Hadis aldığı sahabeler arasında Ebû Saîd el-Hayr ve Ebû Saîd el-Hudrî; ondan hadis alanlar arasında Abdullah b. Âmir el-Yahsubî de bulunmaktadır. Ömer b. Abdülaziz döneminde Ürdün kadısı olarak görev yapmıştır. Ebû Dâvud ve en-Nesâî onun birer hadisini eserlerine almışlardır.³⁰¹

Kaynaklarda râvînin ölüm tarihine de yer verilmediği gibi, hakkında el-Iclî ve İbn Hıbbân gibi râvîlerin güvenilirlik değerlendirmesinde mütesahhil münekkitler haricinde yorum yapılmaması olması, bu râvînin yeterince tanınmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak bu tarîk sahâbeden sonraki ilk iki râvîsi de haklarında adalet ve zabt şartlarına haiz oldukları kanaati oluşturacak yeterli bilgi bulunmaması nedeniyle zayıf görünmektedir.

1.13. Ebû Eyyüb el-Ensârî’den Gelen Rivayetler

a) Rivayetlerin Kaynakları

Rivayet, *Kütüb-i Tis’a* ve bu dönemde yazılan hadis kaynakları içinde yalnızca İbn Hanbel’in (ö. 241/855) *el-Müsned*’inde bulunmaktadır.³⁰²

b) Rivayetlerin İsnad Zinciri

Hz. Peygamber>Ebû Eyyüb el-Ensârî>Ebû Rehm (Şam halkının kıssacısı)>Abdullah b. Nâşire (Benî Serî’den)>Ebû Kubeyl>Abdullah b. Lehîa>Hasan b. Musa>İbn Hanbel> Abdullah³⁰³

²⁹⁴ Râvî hakkındaki farklı bilgiler ve tartışmalar için bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1672; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXIII, 347, 353; Zehebî, *Mizânu'l-İ’tidâl*, VII, 372; İbn Hacer, el-Askalani; *el-İsâbe, fî Ma’rifeti’s-Sahâbe*, (I-VIII), Dâru’l-Ceyl, Beyrut, 1412/1992., VII, 171, 177; *Tehzibu’t-Tehzib*, XII, 120; *Lisânu’l-Mizân*, VII, 466.

²⁹⁵ Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, VII, 151.

²⁹⁶ Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, VII, 153.

²⁹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VII, 95.

²⁹⁸ Iclî, *Ma’rifetu’s-Sikât*, II, 219.

²⁹⁹ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 309.

³⁰⁰ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 326.

³⁰¹ Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXIV, 8-9.

³⁰² İbn Hanbel, *el-Musned*, V, 413.

³⁰³ İbn Hanbel, *el-Musned*, V, 413.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

c)İsnad Zincirinin Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

Bu rivayet de başından sonuna kadar her kuşakta tek râvî tarafından nakledilen ve sadece bir kaynakta yer alan *garîb* bir hadistir.

1.Ebû Rehm: Hadisin senedinde Şam halkının kıssacısı olarak tanıtılan Ebû Rehm’in kimliği hakkında çelişkili bilgiler vardır. Onun bir sahâbî olduğunu iddia edenler³⁰⁴ yanında, bunu kesinlikle reddedenler bulunmaktadır.³⁰⁵ Buhârî ve İbn Ebî Hâtim gibi hadis âlimleri onun kimliği ile ilgili kısa ve ihtimalli bilgiler vermişlerdir.³⁰⁶ el-Iclî’ye göre o, Şamlı, es-Semâî lakaplı bir tâbîîdir ve sika bir râvîdir.³⁰⁷ İbn Hıbbân³⁰⁸ ve İbn Hacer ise birbirine benzer niteliklere sahip iki farklı Ebû Rehm’den bahsederler, ancak verdikleri bilgilerde bu râvînin güvenilirlik durumu hakkında herhangi bir yorum bulunmamaktadır.³⁰⁹ Kısacası bu bilgilerle Ebû Rehm’in ne adalet, ne de zabt durumunu belirlemek mümkün görünmemektedir.

2.Abdullah b. Nâşir: Hadisin senedinde *Benî Serî’den* kaydı düşülen Abdullah b. Nâşir hakkında da yeterli bilgi bulunmamaktadır. Buhârî ve İbn Ebî Hâtim, Abdullah b. Nâşir el-Kinânî isimli bir râvî bulunmaktadır. Bu râvî, Saîd b. Süfyân el-Kârî’den hadis almış ve Yahya b. Ebî Amr es-Seybânî isimli bir râvî de kendisinden hadis almıştır.³¹⁰

Hadisin, incelediğimiz dönemden sonra tasnif edilen iki eserde bulunan tariflerinin³¹¹ senetlerinde *Abdullâh b. Nâşir* yerine *Abbâd b. Nâşire* adı bulunmaktadır. Mizzî, Ebû Rehm’den hadis alan râvîler arasında onun ismini *Abbâd b. Nâşire el-Mısri* olarak zikretmiştir.³¹² Ne var ki, kaynaklarda bu isim ve nisbeye sahip bir râvî bulunmamaktadır. Sonuç olarak, râvînin kimliğini tanımamıza imkân sağlayacak yeterli bilgi bulunmadığı gibi, güvenilirliği hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

3.Ebû Kubeyl: Adı Huyey b. Hâni’ el-Meâfirî (ö. 127/744 ya da 128/745) olan Ebû Kubeyl, asıl memleketi Yemen’den, Mısır’a gelerek orada ikamet etmiştir.³¹³ İbn Maîn, Ebû Zür’a³¹⁴, İbn Hanbel³¹⁵ ve el-Iclî’ye³¹⁶ göre *sika*; Ebû Hâtim’e göre *salihu’l-hadis*’tir.³¹⁷; İbn Hıbbân onu *es-Sikât*’ta zikrederek onu güvenilir bulanların varlığına, *kâne yuhtü* (Hata ederdi.) diyerek de zabt yönünden zayıf olduğuna işaret etmiş olmalıdır.³¹⁸ Diğer taraftan Zekeriyâ bin Yahyâ es-Sâcî (ö. 307/919) *Kitâbu’d-Duafât* isimli eserinde onu zikrederek, İbn Maîn’in, yukarıdaki değerlendirmesinin tersine onu “zayıf” saydığını belirtmiştir.³¹⁹

Sonuç olarak, bu hadis te incelediğimiz ilk iki râvînin meçhul olması ve üçüncü râvînin zayıf olması nedeniyle zayıftır ve şâz bir rivayettir.

1.14.Sevbân’dan (Hz. Peygamber’in Azatlı Kölesi) Gelen Rivayet

³⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI I, 143.

³⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 187.

³⁰⁶ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, II, 64; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, II, 348.

³⁰⁷ Iclî, *Ma’rifetu’s-Sikât*, II, 401.

³⁰⁸ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 60; V, 585.

³⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 187; VII, 143.

³¹⁰ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, V, 214; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, V, 185.

³¹¹ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, IV, 127; Ebû Nuaym el-İsbahânî, Ahmed b. Abdillâh; *Hilyetu’l-Evliya*, (I-X), Dâru’l-Kutubi’l-Arabî, Beyrut, 1405, I, 362-363

³¹² Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, II, 281.

³¹³ Zehebî, *Siyer*, V, 214.

³¹⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, III, 275.

³¹⁵ İbn Hanbel, *el-İlel ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, II, 480.

³¹⁶ Iclî, *Ma’rifetu’s-Sikât*, I, 329.

³¹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, III, 275.

³¹⁸ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 178.

³¹⁹ İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, III, 64.

Turkish Studies

a) Rivayetin Kaynakları

Bu rivayet de, *Kütüb-i Tis'a* ve bu dönemde yazılan hadis kaynakları içinde yalnızca İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned*'inde bulunmaktadır.³²⁰

b) Rivayetlerin İsnad Zinciri

Hiz. Peygamber>Sevbân>Şureyh b. Ubeyd>Damdam b. Zür'a>İsmail b. Ayyâş>Ebu'l-Yemân>İbn Hanbel>Abdullah³²¹

c) İsnad Zincirinin Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

1. *Şureyh b. Ubeyd* Ebu's-Salt Ebu's-Savâb el-Hadramî eş-Şâmî el-Mukri', Humus'ludur. Hadis işittiği sahabeler arasında Muâviye b. Ebî Süfyan da bulunmaktadır.³²² el-Iclî,³²³ Dühaym (ö. 245/859), en-Nesâî³²⁴ ve İbn Hıbbân³²⁵ onun sika bir râvî olduğunu söylemişlerdir. Ancak pek çok hadis âlimine göre o, hiçbir sahâbîden hadis işitmemiştir; sahabeden nakilleri mürseldir.³²⁶ Bu bilgiden anlaşıldığı kadarıyla Sevbân (r.a) ile Şureyh arasında bir râvî düşmüştür.

2. *Damdam b. Zür'a* el-Hadramî el-Humsî, İbn Maîn³²⁷ ve İbn Hıbbân³²⁸ tarafından sika görülmüştür. Damdam hakkında *Târihu'l-Humsiyîn* isimli eserin müellifi Ahmed b. Muhammed b. İsâ, *lâ be'se bih*³²⁹ derken; Ebû Hâtim "zayıf" yorumunu yapmıştır.³³⁰ Bu nedenle onun adı zayıf râvîlerin bulunduğu eserlerde yer almıştır.³³¹

Sonuç olarak Sevbân tarîki; a) Sahabeden sonraki râvînin düşmüş olması ve bu râvînin kimliğinin meçhul olması, b) Damdam b. Zür'a'nın zayıf bir râvî olması nedeniyle zayıf bir isnâda sahiptir.

1.15. Huzeyfe b. el-Yemân'dan Gelen Rivayet

a) Rivayetin Kaynağı

Rivayet öncekinde olduğu gibi, *Kütüb-i Tis'a* ve bu dönemde yazılan hadis kaynakları içinde yalnızca İbn Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned*'inde³³² yer almıştır.

b) Rivayetlerin İsnad Zinciri

Hiz. Peygamber>Huzeyfe b. el-Yemân>Saîd>Ebû Temîm el-Ceyşânî>İbn Hubeyre>İbn Lehâ>Hasan>İbn Hanbel>Abdullah³³³

c) İsnad Zincirinin Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

1. *Saîd b. el-Müseyyib*: Bu râvîyi Ebû Hureyre'den nakledilen I. grup rivayetlerin senet incelemesinde ele alması ve güvenilir bir râvî olduğunu görmüştük. Şunu belirtmeliyiz ki, İbnu'l-

³²⁰ İbn Hanbel, *el-Musned*, V, 280.

³²¹ İbn Hanbel, *el-Musned*, V, 280.

³²² Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, IV, 230; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 334.

³²³ Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I, 452.

³²⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII, 447.

³²⁵ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, IV, 353.

³²⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsîl*, s. 90; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII, 446-447; Alâî, *Câmiu't-Tahsil*, s. 195; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 288.

³²⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 468.

³²⁸ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 485.

³²⁹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIII, 327.

³³⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 468.

³³¹ Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, III, 453; Zehebî, *el-Muğni fi'd-Duafâ'*, I, 549; İbnu'l-Cevzî, *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkin*, II, 61.

³³² İbn Hanbel, *el-Musned*, V, 393.

³³³ İbn Hanbel, *el-Musned*, V, 393.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

Müseyyib ünlü bir âlim olmasına rağmen bu hadisi kendisinden Ebû Temîm'den başka rivayet eden kimsenin bulunmaması, bu hadis hakkında olumsuz bir durumdur.

2. *Ebû Temîm el-Ceyşânî*: Asıl adı Abdullah b. Mâlik el-Mısırî (ö. 78/697) olan râvînin, Hz. Peygamber hayatta iken henüz çocuk olduğu, Muaz b. Cebel Yemen'e vali olarak görevlendirildiğinde ondan Kur'an öğrendiği, Hz. Ömer zamanında bir müddet Medine'de ikamet ettikten sonra Mısır'a taşındığı ve oraya yerleştiği söylenmektedir.³³⁴ Mısır'ın en âbid kişileri arasında sayılmıştır.³³⁵ Pek çok münekkide göre güvenilir bir râvî olan Ebû Temîm aleyhinde görüş beyan eden bulunmamaktadır.³³⁶

3. *Abdullah b. Hubeyre* es-Sibâî el-Hadramî el-Mısırî Ebû Hubeyre (ö. 126/743), İbn Hanbel³³⁷ ve İbn Hıbbân³³⁸ göre sika bir râvidir. Ebû Davud, onun *marûf* olduğunu söyleyerek hadis râvîsi olarak tanınan biri olduğunu ifade etmiştir.³³⁹

4. *Abdullah b. Lehîa*: Ebû Abdurrahman el-Hadramî el-Gâfikî (ö. 174/790), Mısır kadılığı da yapmış olan fakih muhaddislerdendir. Hadislerini daha çok yazarak koruyan İbn Lehîa'nın kitapları vefatından dört sene önce eviyle birlikte yanmış, fakat o ezberinde kaldığı kadarıyla hadis rivayetini sürdürmüştür.³⁴⁰ Ayrıca o ömrünün sonlarına doğru bunamış; bu dönemde hem hatalı rivayetleri, hem de telkinlere kanması nedeniyle şiddetle eleştirilmiştir.³⁴¹ Kimi münekkitler onu; a) Hem sika hem de zayıf râvîlerden tedlîs yaptığı, b) Telkin kabul ettiği, c) Hıfzına değil, yazdıklarına güvendiği; onları da yangında kaybedince rivayetlerinde hata ettiği, d) Bazı mevkûf hadisleri merfû' yaptığı, e) Ömrünün sonlarına doğru ihtilata uğradığı halde hadis rivayetine devam ettiği gerekçeleriyle zayıf saymışlardır.³⁴²

Bir râvide bu ithamlardan biri bile bulunsa, bu onun zayıf sayılması için geçerli bir neden olurdu. Bu nedenle onun rivayet ettiği hadisler zayıftır.

Sonuç olarak, Saîd b. el-Müseyyib gibi ünlü bir tâbînden bu hadisi başka hiçbir râvînin nakletmemiş olması ve İbn Lehîa'nın zayıf olması nedeniyle bu hadis te zayıf bir isnâda sahiptir.

1.16. el-Filtân b. Asım el-Enmârî'den Gelen Rivayetler

a) Rivayetin Kaynakları

Kütüb-i Tis'a musanniflerinin yaşadığı dönemde sadece Bezzâr (ö. 292/906) tarafından nakledilen³⁴³ bu rivayet, sonraki dönemlerde iki farklı eserde yer almıştır.³⁴⁴

b) Rivayetlerin İsnad Zinciri

Hz. Peygamber>Âsım'ın Dayısı>Babası>Âsım b. Küleyb>Abdolvâhid b. Ziyâd>Affân b. Muslim>Muhammed b. Abdurrahîm³⁴⁵

³³⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 504.

³³⁵ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, V, 203.

³³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VII, 510; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 171; İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 391; İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 49.

³³⁷ İbn Hanbel, *Bahru'd-Dem*, s. 250; *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, II, 481; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 194.

³³⁸ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, 54.

³³⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 243.

³⁴⁰ İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 11; Zehebî, *Siyer*, VIII, 23.

³⁴¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 146-47.

³⁴² Buhârî, Muhammed b. İsmail; *et-Târîhu'l-Kebîr*, V, 182; *ed-Duafâ'u's-Sağîr*, Thk.: Mahmûd İbrahim Zâyed, Dâru'l-Va'y, Halep, 1396, s. 66; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 146-47; Nesâî, *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkîn*, s. 64; İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, IV, 145, 153; Cûzecânî, *Ahvâlu'r-Ricâl*, s. 155; Alâî, *Câmiu't-Tahsîl*, s. 215; Zehebî, *Siyer*, VIII, 15, 16, 20; *Mizânu'l-İ'tidâl*, IV, 168;

³⁴³ Bezzâr, *el-Musned*, IX, 145.

³⁴⁴ Bkz. İbn Hıbbân, *es-Sahîh*, XIV, 542; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XVIII, 332, 333.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

c)İsnad Zincirinin Analizi ve Râvî Güvenilirlikleri

İsnad zincirinde Âsım b. Küleyb'in dayısı olarak yer alan râvî el-Filtân (ya da el-Feletân) b. Âsım,³⁴⁶ Âsım'ın babası da Küleyb b. Şihâb'dır. İncelediğimiz dönem sonrasında yazılmış olan eserlerdeki tarîkleri de dikkate alınırsa bu rivayet, Âsım b. Küleyb dâhil her kuşakta bir râvî tarafından nakledilmiştir.

1. *Küleyb b. Şihâb* el-Kûfî el-Cermî, dayısı olan el-Filtân b. Âsım'dan hadis nakleden tek tâbiîdir. Rivayet edildiğine göre o, henüz çocuk iken Hz. Peygamber'i gördüğünü söylediği için onu sahabe sayanlar bulunmaktadır.³⁴⁷ Ancak Ebû Hâtım, Buhârî, Ebû Zür'a, İbn Sa'd ve İbn Hibbân gibi pek çok hadis âlimi, muhtemelen o vakit henüz temyiz çağına ulaşamadığı için onu tâbiîn arasında saymaktadır.³⁴⁸ İbn Sa'd,³⁴⁹ İbn Hibbân³⁵⁰ ve Ebû Zür'a'ya³⁵¹ göre sikadır. İbn Ebî Hâtım, Hz. Peygamber'den rivayetlerinin mürsel olduğunu söylemiştir.³⁵²

2. *Âsım b. Küleyb* b. Şihâb el-Kûfî el-Cermî (ö 137/754), İbn Hanbel, Ebû Hâtım,³⁵³ İbn Maîn, en-Nesâî,³⁵⁴ İbn Hibbân³⁵⁵ ve İbn Sa'd'a³⁵⁶ göre güvenilir bir râvîdir. Mürcî olmakla itham edilmiştir.³⁵⁷ Ebû Dâvud, onun babası aracılığıyla dedesinden naklettiği hadisler için, "*leyse bi şey/bir değeri yoktur.*" demiş,³⁵⁸ bir başka münekkit Ali b. el-Medîni de, onun teferrüd ettiği hadislerin huccet olamayacağını söylemiştir.³⁵⁹ Bu hadis de onun, rivayette tek kaldığı hadislerdendir.

3. *Abdolvâhid b. Ziyâd* Ebû Bişr el-Abdî (ö. 177/793), mevâlîden, Basralı bir râvîdir. İbn Sa'd³⁶⁰ Ebû Zür'a, Ebû Hâtım, İbn Main³⁶¹ en-Nesâî, Ebû Davud, ed-Dârekutnî, İbn Abdilber³⁶² ve el-Iclî³⁶³ onu güvenilir bulmuşlardır. Yezîd b. Zuray', kendisiyle aynı hocadan ders aldığı Abdulvahid'i, hocası Yunus'a isnâden yaptığı nakillerden dolayı yalancılıkla itham etmiştir.³⁶⁴ Yahyâ el-Kattân (ö. 198/813) kendisini yakından tanıyan biri olarak, onun bir hadis talebesinde bulunması gereken azim ve bilgiden mahrum olduğunu ifade etmiş³⁶⁵ ve onun için *Leyse bişey/bir değeri yok* şeklinde ağır bir cerh ifadesi kullanmıştır.³⁶⁶ Ebû Davud et-Tayâlîsi ise onu, el-A'meş'in mürsel olarak rivayet ettiği hadisleri kasten merfû' yapmakla suçlamıştır.³⁶⁷ Zehebî, bu ithamlara dayanarak onun, *el-A'meş-Ebû Sâlih-Ebû Hureyre* zinciriyle, sema sigasıyla naklettiği hadislerden uzak durduklarını ifade etmiştir.³⁶⁸

³⁴⁵ Bezzâr, *el-Musned*, IX, 145.

³⁴⁶ Bkz. İbn Hibbân, *es-Sahih*, XIV, 542.

³⁴⁷ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III, 1329.

³⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 668.

³⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VI, 123.

³⁵⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, III, 356.

³⁵¹ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 167.

³⁵² İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 167.

³⁵³ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 349.

³⁵⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIII, 538.

³⁵⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 256.

³⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VI, 341.

³⁵⁷ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIII, 538.

³⁵⁸ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 212.

³⁵⁹ Zehebî, *Men tukullime fih*, s. 104.

³⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubrâ*, VII, 289.

³⁶¹ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 20.

³⁶² İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 385.

³⁶³ Iclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 607.

³⁶⁴ İbn Hanbel, *el-İlel*, s. 355.

³⁶⁵ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVIII, 453.

³⁶⁶ Ukaylî, *Kitâbu'd-Duafâ*, III, 55.

³⁶⁷ İbnu'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, II, 155.

³⁶⁸ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, IV, 424.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

Sonuç olarak bu tarîk, hem Âsım b. Küleyb’in, hem de Abdolvâhid b. Ziyâd’ın cerh edilmesi, hem de hadisin metninden olayın başka şahitleri bulunduğu halde sadece bir sahabeden nakledilmiş olması nedeniyle problemlili görünmektedir.

B) Genel Değerlendirme ve Sonuç

1) Rivayetlerin Senet-Metin İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi

Hadislerin tedvin ve tasnif dönemlerinde râvîler ya da musannifler tarafından rivayet sürecinin herhangi bir aşamasında, bazı hadislerin senet veya metinlerine kasden ya da sehven, bireysel ya da organize bir şekilde müdahale etmiş oldukları hadis ilmiyle işgal edenler tarafından zaman zaman dile getirilmiştir. Bu bağlamda söz konusu kişilerin bazı mevkûf hadisleri merfû’ hale getirdikleri, metinlere ekleme veya çıkarmalar yaptıkları, bazı tereddütlü ifadeleri kesinleştirdikleri,³⁶⁹ hatta kendi siyasi, itikadî, ahlâkî vb. mezheplerini ya da görüşlerini desteklemek amacıyla hadis uydurdukları bilinmektedir. İncelediğimiz hadislerde de bu tür uygulamalar bulunduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda bunlardan birkaç örnek verilecektir.

İbn Abbas tarîkinde, bazı râvîlerin kendi hocalarından aldıkları yanında, diğer râvîlerden de etkilenerek metinlerini oluşturdukları yönünde bilgiler bulunmaktadır. Örneğin; bu tarîklerin çoğunda Hz. Peygamber’in, Ukkâşe’nin mezkûr *yetmiş bin* kişi içinde yer alması için dua ettiği zikredilirken; 2, 3, 6 ve 8 numaralı tarîklerde onun kesinlikle cennetlik olduğunu bildirdiği anlamına gelecek ifadeler bulunmaktadır. Bunlardan 2 ve 3 numaralı tarîkler Hüseyim’e, 6 numaralı tarîk İbn Fudayl’a, 8 numaralı tarîk ise her ikisine isnâd edilmiştir. Aynı kesin ifade İmran b. Husayn’dan nakledilen rivayetlerin 3 ve 4 numaralı tarîklerinde de bulunmaktadır. Tarîklerin çoğunda bulunan, Cennet’e hesapsız gireceklerin özelliklerinin sayıldığı bölümde yer alan “...dağlatmazlar...” ifadesi; 4, 5, 9 ve 10 numaralı rivayetlerde bulunmamaktadır. Bunlardan 4 ve 5 numaralı tarîkler Şu’be’ye, 9 numaralı tarîk Hüseyim’e, 10 numaralı tarîk ise Muhammed b. Fudayl’a isnâd edilmiştir. Diğer taraftan, 1 ve 10 numaralı tarîkler İbn Ebî Şeybe’den nakledilmesine karşın, onun *el-Musannef*’inde yer alan metin ile Müslim’in *es-Sahîh*’inde yer alan metin de farklı içeriklere sahiptir. Yine, İmrân b. Husayn’dan nakledilen 1, 3, 4 ve 6 numaralı hadis metinlerinin, yer aldığı kaynağa en yakın ortak râvîsi Yezîd b. Hârûn olmasına rağmen metin içerikleri oldukça farklıdır. İfadelerdeki bu benzerlikler, metinler nakledilirken diğer râvîlerle etkileşim içinde olduklarının bir göstergesi olarak anlaşılabilir.

Rifâa el-Cühenî’den nakledilen hadisin, 3 ve 6 numaralı tarîklerinde bulunan; “*Rasûlullah şöyle devam etti: “Gecenin ilk yarısı (veya üçte biri) geçince (...) Bu, sabah olana kadar sürer.”*” ilavesi Hişâm ed-Destuvâî’ye ait görünmektedir. Ancak aynı senetle hadisi nakleden et-Tayâlisî’nin bu bölüme yer vermemesi, diğer metinleri gördüğü ve bu bölümün hadisin aslından olmadığına karar vererek nakletmediği anlamına gelebilir.

Ebû Saîd el-Enmârî’den nakledilen üç rivayetin, sahabe ve sonraki iki kuşak râvîleri, hatta 1 ve 3 numaralı tarîklerinin tüm râvîleri aynı kişiler olmasına rağmen üç farklı metinle tasnif edilmişlerdir. Bunlardan birinci metin Ebû Ümame’den; ikincisi Ebû Hureyre’den (II. grup rivayetlerin 6 numaralı metin); üçüncüsü ise yine Ebû Hureyre’den (II. grup rivayetlerin 1 numaralı metin) alınarak oluşturulmuş metinler gibi durmaktadır.

Ebû Hureyre’den nakledilen II. grup hadislerin Saîd el-Mukbirî tarîklerinin metinleri, Enes b. Mâlik’ten nakledilen rivayetin³⁷⁰ metni ile neredeyse aynıdır. Aynı grup içinde yer alan, Ziyad el-Mahzumî’ye ait; 5, 6, 8 numaralı metinler ile Ebû Sâlih’e ait 4, 9, 11 numaralı metinler aynı

³⁶⁹ Örneğin Bkz. Erul; Bünyamin, *Hicrî II. Asırda Rivayet Üslubu (II)*, AÜİFD, Cilt XLIII (Sayı 2), 2002, s.67-70.

³⁷⁰ Ma’mer, *el-Câmi*, XI, 286. (Bu metin “yetmiş bin” yerine “dört yüz bin” rakamını içermesi nedeniyle burada incelenmemiştir.)

konu içeriğine sahiptir. Buna rağmen, *yetmiş bin* rakamının sadece Ziyâd el-Mahzumî'ye ait 5 ve 6 numaralı tariflerde bulunması, bizi, bu rakamın rivayete sonradan derc edilmiş/eklenmiş olabileceği sonucuna götürmektedir.

Bu hadisleri nakleden râvîlerin coğrafi dağılımına bakıldığında; Habbâb b. el-Eret, Ebû Ümâme, Ebû Saîd, Ebû Eyyûb ve Sevbân'a atfedilen hadisleri, Hicrî II. asrın ilk yarısına kadar sadece Şam bölgesinde yaşayan râvîlerin naklettiği görülmektedir. Yine İbn Mesûd'dan gelen rivayetleri nakledenler içinde Şamlı bir râvî bulunmaktadır. Bu durum, çoğunluğu her kuşakta tek râvîlerin bulunduğu sözkonusu hadislerin organize bir şekilde bu bölgede üretilmiş olabileceği konusunu gündeme getirmektedir.

2) Rivayetlerin Güvenilirlikleri Açısından Değerlendirilmesi

Rivayetlerin güvenilirlik durumuna gelince; yetmiş bin kişinin Cennet'e sorgusuz girmesiyle ilgili rivayetlerin metin incelemesini ele aldığımız makalede, bu hadisleri genel olarak üç gruba ayırmıştık. Bunlardan birinci grubun; Ebû Hureyre'den gelen I. grup rivayetler ile İbn Abbâs, İbn Mesûd, İmrân b. Husayn, Ümmü Kays ve Habbâb b. el-Eret'ten gelen; içinde Ukkâşe b. Mihsan'ın dua isteği ve Cennet'e sorgusuz girecek olanların özelliklerinin açıklandığı rivayetler olduğunu belirtmiştik.

Bu grup içinde yer alan Ebû Hureyre'den nakledilen I. grup rivayetlerden 11 numaralı tarîkin, senet incelemesi neticesinde en azından *hasen* derecesinde güvenilir bulunduğu tespit edilmiştir. Bu hadisin metnine göre Hz. Peygamber; “*Ümmetimden yetmiş bin kişi cennete girecektir; onlara sorgu yoktur.*” dedikten sonra, dinleyenler arasında bulunan Ukkâşe b. Mihsan kendisinin de onlar arasında bulunması için dua istemiş, Hz. Peygamber de onun için dua etmiştir.

İbn Mesûd tarîklerinin müşterek râvîleri Katâde b. Diâme'nin *adalet* ve Âsım b. Behdele'nin *zabt* yönünden itham edilmiş olmaları nedeniyle *zayıf* isnâdlara sahip olduğu görülmüştür. İmrân b. Husayn tarîkinin, aslında tek başına ayrı bir tarîk olmadığı; İmrân'ın, hadisi İbn Mesûd'dan naklettiği halde sonraki râvîlerin senetten onu düşürdükleri görülmüştür. Bu rivayetin, İbn Mesûd tarîkindeki râvîleri haricinde üç farklı tarîki daha bulunmaktadır, ancak senet incelemelerinde bunların tamamının *zayıf* oldukları anlaşılmıştır.

İbn Abbâs tarîki de, müşterek râvîsi Husayn b. Abdurrahman'ın cerh edilmiş olması nedeniyle isnâdı *zayıf* görünmektedir.

İbn Abbâs, İbn Mesûd ve İmrân b. Husayn tarîklerinin üçünde de İmrân b. Husayn'ın adı yer almaktadır. O, İbn Mesûd tarîkinde hadisi ondan nakleden sahâbî, İmrân b. Husayn tarîkinde Hz. Peygamber'den nakleden sahâbî olarak ve İbn Abbâs tarîklerinin birinde de³⁷¹ Husayn b. Abdurrahman'ın, yaptırdığı rükyenin gerekçesi olarak naklettiği “*Göz değmesi ve akrep sokmasından başka hiçbir şey için rükye yaptırma yoktur.*” hadisinin sahabe râvîsi olarak yer almıştır.

Öte yandan, bu rivayetlerde Cennet'e sorgusuz gireceği ifade edilen kişilerin özelliklerinden biri “dağlatma ile tedavi olmayan” olarak geçmektedir. Rivayete göre İmrân b. Husayn'ın karnı su toplamış; bu dert ile otuz sene yaşayan İmrân, tedavi olarak önerdikleri dağlamayı her defasında reddetmiş, ancak ölümünden iki sene önce kabul etmiştir. İbn Sa'd'ın naklettiğine göre o insanları dağlatma ile tedaviden nehyetmiş, “Ben dağlattım ama ne ağrım gitti, ne de hastalığıma şifa buldum.” demiştir.³⁷² Sünnete uyma konusunda azminden şüphe edilmeyen bir sahâbînin, ilgili hadisten haberdar olması halinde bu tedaviden uzak duracağı muhakkaktır. Onun, bu tedaviden nehyine gerekçe olarak hadisi değil de kendi uygulamasından iyi netice

³⁷¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XVIII, 235.

³⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, IV, 288-289.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

alamamasını göstermesini, bu hadisteki nehiyden habedâr olmadığı şeklinde yorumlamak daha doğru görünmektedir. Dolayısıyla senetlerinde zayıf râvîler bulunan bu hadislerin Hz. Peygamber’e aidiyeti şüphelidir.

Ümmü Kays bt. Mihsan tarîki ise hem metin yönüyle şâzır, hem de sahâbeden sonraki ilk iki râvisi, güvenilirliklerinin tespiti açısından meçhul râvîlerdir. Dolayısıyla hadis tekniği açısından kabul edilebilir görünmemektedir. Habbâb b. el-Eret tarîkinin de sahâbeden sonraki ilk iki râvisi, münekkîtlere tarafından hadislerinin reddedilmesine neden olacak ifadelerle cerh edilmiştir.

Bu grupta yer alan tüm tarîklerin ortak noktası “Ümmetinden yetmiş bin kişi sorgusuz Cennet’e girecektir.” cümlesidir.

İkinci grupta yer alan Rifâa el-Cühenî ve el-Feletân b. Âsım’dan nakledilen rivayetlerin, incelediğimiz ikişer râvisinin cerh edilmesi ve birkaç kuşak boyunca sadece birer râvî tarafından nakledilmiş olmaları nedeniyle huccet olamayacak durumda oldukları görülmüştür.

Bu iki grup dışında kalan tarîklerden Ebû Hureyre’den gelen II grup rivayetler ile Hz Ebû Bekir ve oğlu Abdurrahman, Ebû Saîd, Ebû Eyyûb, Sevbân ve Huzeyfe b. el-Yemân’a isnâd edilen rivayetlerin senetleri zayıf ve meçhul râvîlerle doludur ve bazılarının senetlerinde inkıtalar bulunmaktadır. Bu özellikleriyle sözkonusu tarîklere, bir İslâmî bilgi kaynağı olarak değer atfetmek zordur. Sehl b. Sa’d ve Ebû Ümâme’den nakledilen hadislerin bazı tarîklerin de senetleri sahîh görünmektedir. Bunların metinleri de şöyledir:

Sehl b. Sa’d tarîki: “Ümmetinden yetmiş bin kişi Cennet’e sorgusuz girecektir. (Rasûlullah), yedi yüz bin de demiş olabilir. Onların ilki, sonuncusu da girmedikçe (cennete) girmez. Yüzleri dolunay gecesindeki ay gibi (parlar).”

Ebû Ümâme tarîki: “Rabbim bana ümmetinden yetmiş bin kişiyi sorgusuz Cennet’e koyacağına söz verdi.” Yezîd b. el-Ahnes es-Sülemî: “Allah’a ant olsun ki onlar, senin ümmetinin arasında sinekler arasındaki kırmızı sinek gibi az kalırlar.” dedi. Rasûlullah: “Rabbim bana, yetmiş bin kişiyi ve her bin kişiyle birlikte yetmiş bin kişiyi cennete koyacağına söz verdi. Rabbimin avucuyla üç avuç daha ilave etti.” buyurdu. “Havuzunun genişliği ne kadardır? Ey Allah’ın Elçisi!” diye sordular. “Aden ile Ummân arası kadardır.” dedi ve eliyle işaret ederek; “Hatta daha geniş, daha geniştir; onun, biri altından, diğeri gümüşten iki oluğu vardır.” buyurdu. “Havuzun nasıldır? Allah’ın Elçisi!” diye sordu. “Beyazlığı süttten daha fazla, tadı baldan daha tatlı, kokusu miskten daha güzeldir; ondan içen bir daha susamaz ve yüzü ebediyen kararmaz.” buyurdu.

Ebû Ümâme’den gelen hadislerin, 2 numaralı; Hz. Peygamber>Ebû Ümâme>Süleym b. Âmir>Safvân b. Amr> Assâm b. Hâlid isnâd zinciriyle nakledilen tarîki yapılan râvî analizleri sonucunda en azından *hasen* seviyesinde güvenilir bir senede sahip olduğu görülmüştür. Zira Safvân b. Amr, her ne kadar güvenilir olduğu söylense de, mürsel hadis rivayet eden bir râvîdir. Ayrıca bu tarîkin senedinde tek kalmıştır. Onun kanalıyla nakledilen bu metin başka hiçbir râvî tarafından rivayet edilmemiştir. Bir başka deyişle bu metin, garîb bir senetle nakledilmiştir. Klasik hadis tenkîdi usulünde garîb hadisler, eğer râvîleri sika ise sahîh hadisler kategorisinde değerlendirilmiştir. Ancak içerikten de anlaşılacağı gibi hadise konu olan diyalog, sadece Hz. Peygamber ile Ebû Ümâme arasında geçmemiş, aralarında Yezîd b. el-Ahnes es-Sülemî’nin de bulunduğu bir topluluk önünde cereyan etmiştir. Oysa bu önemli olay, ne Yezîd, ne de bir başka sahâbî tarafından nakledilmemiştir. Bu ise, her ne kadar senet sağlam görünse de, haber açısından problem teşkil etmektedir. Bu grupta yer alan hadislerin de ortak noktasını “Ümmetinden yetmiş bin kişi Cennet’e sorgusuz girecektir.” cümlesi teşkil etmektedir.

3) Rivayetlerin Senet Metin Bütünlüğünde Değerlendirilmesi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

Rivayetlerin sıhhat/güvenilirlik durumu ile ilgili bu değerlendirmeler ışığında önceki makalemizde tenkî edilen konuları yeniden ele almamız gerekmektedir. Buna göre çok zayıf olduğunu belirlediğimiz metinleri kapsam dışı tutarak önceki makalede tenkî edilen bazı konuları yeniden değerlendirmeye tabi tutacağız.

a) *Kur'an'a aykırılık*: Kur'an ayetlerinden anlaşıldığına göre kolay sorgu mümkün, ancak sorgusuz cennete girmek mümkün olmadığını dolayısıyla rivayetlerdeki *sorgusuz cennete girme* konusunun Kur'an'a aykırı görüldüğünü belirtmiştik. Rivayetlerin senet tenkîlerinden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber'in Cennet'e hesaba çekilmeksizin yetmiş bin kişinin gireceğinden bahsetmiş olması büyük bir ihtimaldir. Bu rivayetlerdeki "*Sorgusuz Cennet'e girme*" konusu "*kolay hesap verme*" şeklinde değerlendirilirse; "*Kime kitabı sağından verilirse, hesabı çok kolay bir şekilde görülecek; sevinçli olarak ailesine dönecektir.*"³⁷³ âyetlerinin anlamına uygun olacaktır. Nitekim bir rivayete göre Hz. Âişe'nin "Kıyamet günü hesaba çekilmeyen kişi Cennet'e girer." sözlerinin hemen akabinde bu âyeti (84. İnşikâk, 8) okuması³⁷⁴ bu değerlendirmeyi desteklemektedir.

Yine, hadisteki *yetmiş bin* rakamının kesretten kinaye olarak değerlendirilmesinin önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Bu durumda sözkonusu hadislerin ilgili bölümünü; "*Ümmetimden pek çok kişi kolay bir hesap vererek Cennet'e girecektir.*" şeklinde anlamak mümkündür. Ancak Ebû Ümâme tarîkindeki; "*bunlar yanında her bin kişiyle birlikte yetmiş bin kişi*" "*Rabbimin avucuyla üç avuç*" ifadeleri, senetleri güvenilir râvîlerden oluşmasına rağmen, önceki makalemizde de belirttiğimiz gibi hem Allah'ı insana benzetmek gibi antropomorfik ifade içermekte, hem de *yetmiş bin* sayısındaki kesretten kinaye olduğu değerlendirmesine gölge düşürmektedir. Zira bu ifade tamamen mevhum bir ifadedir; ölçüsü bulunmamaktadır.

b) *Sorgusuz Cennet'e girmeye engel görülen üç davranış*: Önceki makalemizde, sadece bu konuyla ilgili hadislerin metinlerine bakarak, rukye yaptırma ve dağıtma ile tedavinin meşhur sünnetle de uyuşmadığı söylemiştik. Yaptığımız senet tenkîi sonucunda bu bilgileri içeren rivayetlerin zayıf isnada sahip oldukları görülmüştür. Bu hadislerden bazılarının, Buhârî ve Müslim'in *es-Sahîh*'leri gibi sahih addedilen kaynaklarda da yer alması sözkonusu hadislerin senetlerinin onlar tarafından güvenilir bulunması nedeniyledir. Bir hadisin zayıf bir isnâda sahip olması metnin uyurma olduğu anlamına gelmemektedir. Bu hadislerde ilgili tedavi yöntemlerinden uzak durmak tavsiye edilmektedir. Zayıf hadislerle amel konusu âlimler nazarında ihtilafı bir konudur. Bu konuda bazı âlimler terğîb ve terhîb, fedâil gibi haram helal ile ilgili olmayan konularda bu zayıf hadislerle amel edilebileceğini söylerken, bazıları da zayıf hadislerin hiçbir konuda delil olamayacağını ifade etmişlerdir.³⁷⁵ Zayıf hadislerle amel etmeyi reddedenlerin görüşünü dikkate almamız halinde bu hadislerin bilgi değeri bulunmadığını söyleyebiliriz. Diğer grubun görüşünü dikkate aldığımızda ise karşımızda iki grup hadis bulunmaktadır. Bunlardan bir bölümü rukye ve dağıtma ile tedaviyi yasaklarken, bir bölümü de Hz. Peygamber'in bunları kullandığı ve tavsiye ettiği görülmekte ve bunlar görünüşte bir tezat oluşturmaktadır. Hz. Peygamber'in bir davranışı hem yasaklayıp hem de serbest bırakamayacağına göre bu çelişkinin giderilmesi için muhtelifü'l-hadis ilmi çerçevesinde bir takım yollar aranmalıdır.

Önceki makalede görüşlerini alıntıladığımız, Ebû Hâtim (ö. 277/890), en-Nevevî (ö. 676/1277) ve İbn Receb (ö. 736/1335) gibi bazı âlimlerin verdikleri bilgiler buradaki çelişkiyi gidermeye yetecek niteliktedir.³⁷⁶ Bu bilgilere göre hadiste işaret edilen yasaklama genel bir

³⁷³ 84. İnşikak, 7-9.

³⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 131.

³⁷⁵ Yücel, Ahmet, *Hadis Usûlü*, İstanbul, 2011, s. 192-193.

³⁷⁶ Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya; *Şerhu Sahîhi Muslim*, (I-XVIII), Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1392. III, 93; İbn Receb, Ebu'l-Ferac, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1408, s. 438.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

yasaklama değil, putperest Câhiliye âdetlerinden uzaklaştırmaya yöneliktir. Hz. Peygamber’in temel görevlerinin en başında İslam toplumunda sağlam bir tevhid inancını oluşturmak bulunmaktadır. Câhiliye halkı, putperest inanışları gereği kullandıkları rukyeleri anlamsız veya şirke götüren sözler içermekteydi. Onlar, hasta olmadıkları halde dağlama yoluyla hastalıklardan korunabileceklerine düşünüyor, dağlamanın kendisinin bizatihi tedavi kaynağı olduğuna inanıyorlardı. Hz. Peygamber bu tür Câhiliye inanışlarını içeren tedavi yöntemlerini yasaklamış; Allah’ın isimleri, Kur’an’dan seçilen dua âyetleri ve şirk içermeyen başka dualarla yapılan rukyeleri serbest bırakmıştır.³⁷⁷

İlgili hadislerde sözkonusu edilen bir başka Câhiliye inanışı da uğursuzluktur. Câhiliye Arapları kuşların yanı sıra bir kısım özellikler taşıyan insanlarla kulağı yarık, boynuzu kırık hayvanları ve bazı sesleri de uğursuz kabul ederlerdi. Araplar’ın başvurduğu yöntemlerin en yaygını kuş uçurtma şeklinde yapılanıydı. “İyâfetü’t-tayr” denilen bu yöneme göre sabahleyin evinden çıkan kişi uçan bir kuşun uçtuğu yöne göre o günkü işini yorumlardı. Kuş soldan sağa doğru uçarsa (sânih) uğurlu, sağdan sola doğru uçarsa (bârih) uğursuz sayılırdı. Uçan kuş görülmediği takdirde bir kuşu uçurmak suretiyle aynı işlem uygulanırdı. Uğursuz addetmenin ikinci türü bazı hayvanların adından, sesi ve renginden hareketle olumsuz anlam çıkarma biçimindedir. Câhiliye inancına göre karga gurbete ve garipliğe, hüdhüd ise hidayete delâlet ederdi. Uğursuz saymanın üçüncü türü, ölü hayvanlara bakılması veya kesilirken gözlemlenmeleri sonucu tesbit edilen bulgulardan çıkarılan olumsuz anlamlar şeklindedir.³⁷⁸

Buna göre Hz. Peygamber’in birinci grup hadislerin konumuzla ilgili olan bölümünde kastedtiği durum şu sözlerle ifade edilebilir: “Cennet’e kolay bir hesaba çekilerek girecek olan Mü’minler, Câhiliye âdetlerine uyararak efsunlama yapmayan/okutup üfletmeyen, şifanın dağıtmadan değil Allah’tan olduğuna inanan ve uğursuzluğa inanmayan, yani Câhiliye inanç ve âdetlerini terkeden ve her hususta Allah’a dayanıp güvenenlerdir.” Burada vurgulamamız gereken bir nokta daha vardır ki, bu hadisin Cennet’e kolay hesapla girecek olan Mü’minlerin sadece bu özelliklere sahip olan kişiler olarak algılanmaması gerektiğidir. Hz. Peygamber’in kullandığı din dilinin genel yapısına baktığımızda bu tür sözlerin tahsis ifade etmediğini görürüz. Hadiste kastedilen anlam içinde son kısmını; “Câhiliye inanç ve âdetlerini terkeden ve her hususta Allah’a dayanıp güvenenlerdir.” şeklinde meallendirmemizin nedeni böyle bir tahsisin bulunmadığını ifadeye matuftur. Nitekim Hz. Peygamber’in; “Dünyadan son sözü ‘lâ ilâhe illallah’ olan Cennete girer.”³⁷⁹ “Kim, Allah’a şirk koşmadan ona kavuşursa Cennet’e girer.”³⁸⁰ “Kim, Allah’tan başka ilâh olmadığına şahitlik ederek ölürse Cennet’e girer.”³⁸¹ “Kıyâmet Günü’nde insanların en bahtiyar olanı, kalbi veya nefsi itibariyle gönülden ‘lâ ilâhe illallah’ diyendir.”³⁸² vb. sözleri, bu tür sözlerdendir. Bu sözlerle Hz. Peygamber’in kastedtiği şey, sadece bu sözlerin söylenmesi değil; kişinin Allah’ın varlığını ve birliğini kabul etmesi ve tüm hayatına yön verici yegâne varlık olarak Allah’ı tanınmasıdır.

c) *Ukkâşe b. Mihsan’ın dua isteği*: Birinci grup rivayetlerin hemen hemen tüm tarîklerinde Ukkâşe b. Mihsan ile Hz. Peygamber arasında geçen diyalog yer almıştır. Bu nedenle sözkonusu olayın yaşanmış olması büyük bir ihtimaldir. Ancak Hz. Peygamber’in kendisinde dua isteyen ikinci şahsa dua etmemiş olması sorunu çözülememiştir. Zira rivayetlerde Hz. Peygamber bu isteği geri çevirme nedenini söylemediği gibi, bu şahsın kimliği, inanç, ibadet ve ahlak durumu

³⁷⁷ Yasaklanan ve serbest bırakılan rukyelerle ilgili rivayetler için bkz. Atmaca, Veli; *Hadislerde Rukye*, Rağbet Yay. İstanbul, 2010, s. 89-183.

³⁷⁸ Çelebi, İlyas; *Uğursuzluk md. DİA*, İstanbul, 2012, XXXXII, 51.

³⁷⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 503, 678

³⁸⁰ İbn Hanbel, *el-Müsned*, II, 170.

³⁸¹ İbn Hanbel, *el-Müsned*, III, 131.

³⁸² İbn Hanbel, *el-Müsned*, XIV, 446.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

bilinmemektedir. Her ne kadar Şerh Edebiyatında kimi İslam âlimleri çeşitli görüşler ileri sürmüşlerse de bunlar subjektif değerlendirmeler olmaktan ileri gidememiştir. Dolayısıyla bu konuda karar vermek zor görünmektedir.

Sonuç

İncelediğimiz hadislerin bazılarının güvenilir râvilerden oluşan bir senede sahip oldukları, bazılarının zayıf, bazılarının ise uydurma olarak nitelenebilecekleri görülmüştür. Rivayetlerin ortak noktası yetmiş bin Müslüman'ın Cennet'e sorgusuz girebileceği bilgisidir. Buradaki sorgusuz kelimesinin kolay bir hesapla şeklinde anlaşılacağı görülmüştür. Birinci grup metinlerdeki ortak noktalardan birinin de Cennet'e sorgusuz gireceği müjdelenen Müslümanlarda bulunması gereken ortak özellik te her türlü Câhili inançtan uzak durmak ve her hususta Allah'a dayanıp güvenmek olduğu söylenebilir. Buradan hareketle bu hadislerin günümüz Müslümanları için ifade ettiği anlam ve bilgi değeri şu şekilde formüle edilebilecektir: *Hz. Peygamber, inancını şirkten ve her türlü şirk şüphesinden, davranışlarını müşrik/Câhiliye inanışlarına benzer davranışlardan uzak tutarak her hususta Allah'a dayanıp güvenen her Müslüman'ın, kolay bir hesapla Cennet'e girebileceğini müjdelemiştir.*

Son olarak, bu çalışma göstermiştir ki, hadislerin senet analizleri yapılmadan sadece metinlerine bakılarak yapılacak olan tenkît amelîyesi, araştırmacıyı/tenkîtçiyi hadisleri yanlış değerlendirmelere, hatalı çıkarımlar yapmaya götürebilmektedir.

KAYNAKÇA

ABD B. HUMEYD, *el-Müsned*, Mektebetu's-Sunne, Kahire 1408/1988.

ALÂÎ, Ebû Said b. Halil İbn Keykeldî, *Camîu't-Tahsîl*, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1407/1986.

.....; *Kitâbu'l-Muhtelitîn*, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1996.

ATMACA, Veli; *Hadislerde Rukye*, Rağbet Yay. İstanbul, 2010, s. 89-183.

BÂCÎ, Suleymân b. Halef; *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, Dâru'l-Livâ', Thk.: Ebû Lubâbe Huseyn, Riyad, 1406/1986.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail; *ed-Duafâ'u's-Sağîr*, Thk.: Mahmûd İbrahim Zâyed, Dâru'l-Va'y, Haleb, 1396.

.....; *el-Edebü'l Müfred*, Beyrut 1409/1989.

.....; *es-Sahîh*, Thk.: Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1410/1990.

.....; *et-Tarîhu'l Kebîr*, Thk.: es-Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l Fikr, Beyrut, t.y.

BEZZÂR, Ebû Bekr Ahmed b. Amr, *el-Müsned*, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medîne 1405.

CÛZECÂNÎ, İbrâhim b. Ya'kûb; *Ahvâlu'r-Ricâl*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1405.

ÇELEBÎ, İlyas; Uğursuzluk md. *DİA*, İstanbul, 2012.

DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdîrrahman; *es-Sünen*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1407.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

- EBÛ DAVUD, Suleyman b. Eş’as es-Sicistânî; *el-Merâsîl*, Thk.: Şuayb el-Arnâvut, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1408.
- EBU’L-MEHÂSİN el-Hüseyni, Şemseddin Muhammed b. Ali b. Hasan ed-Dımaşkı; *el-İkmâl fî Zikri men lehu Rivâye fî Müsned’i Ahmed b. Hanbel Mimmey Leyse fî Tehzîbi’l-Kemâl*, Thk.: Abdulmuattî Emin Kal’acî, Câmîatu Dirâsâti’l-İslâmiyye, Karaçi, 1409/1989.
- EBÛ NUAYM el-İsbahânî, Ahmed b. Abdillâh; *Hilyetü’l Evliya*, Dâru’l Kutubi’l Arabî, Beyrut, 1405.
- ERUL; Bünyamin, *Hicrî II. Asırda Rivayet Üslûbu (II)*, AÜİFD, Cilt XLIII (Sayı 2), 2002
- HÂKİM, Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbüri; *el-Mustedrekale’s-Sahîhayn*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990.
- HATÎB el-Bağdâdî, *Tarîhu Bağdâd*, Beyrut, t.y.
- HENNÂD b. es-Serî, *Kitâbu’z-Zühd*, Dâru’l-Hulefâ li’l-Kitâbi’l-İslâmî, Kuveyt 1406.
- ICLÎ, Ahmed b. Abdillâh; *Ma’rifetu’s-Sikât*, Medine, 1405/1985.
- İRÂKÎ, Ebû’z-Zur’â; *Tuhfetü’t-tahsîl fî zikri ruvâti’l-merâsîl*, Thk.: Abdullâh Nevvâre, Riyad, 1999.
- İBN ABDİLBERR; *el-İstîâb fî Ma’rifeti’l-Ashâb*, Dâru’l-Ceyl, Beyrut, 1410.
- .....; *et-Temhîd*, Mağrib, 1387.
- İBN ADİY, Abdullâh, el-Curcânî; *el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl*, Dâru’l-Fikr, Beyrut. 1409/1988.
- İBN EBÎ ÂSİM, Amr, ed-Dahhâk eş-Şeybânî, *Kitâbu’s-Sünne*, el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut 1400.
- İBN EBÎ HÂTİM, Abdurrahman; *Kitâbul-Cerh ve’t-Ta’dîl*, İhyâu’t-Turâs el-Arabî, Beyrut, 1271/1952.
- .....; *el-Merâsîl*, Thk.: Şükrullâh Nimetullâh Kûcânî, Muessetu’r-Risâle, Beyrut, 1397.
- İBN EBÎ ŞEYBE; *el-Musannaf*, Mektebetu’r-Ruşd, Riyad, 1409.
- İBN HACER, el-Askalani; *el-İsâbe fî Ma’rifeti’s-Sahâbe*, Dâru’l-Ceyl, Beyrut, 1412/1992.
- .....; *Lisânu’l Mizan*, Müessesetu’l-İlmî li’l-Matbuat, Beyrut, 1406/1986.
- .....; *Tabakâtu’l-Mudellisîn*, Mektebetu’l-Menâr, Amman, 1303/1983.
- .....; *Takrîbu’t-Tehzîb*, Dâru’r-Ruşd, Suriye, 1406/1986.
- .....; *Tehzîbu’t-Tehzîb*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1404/1984.
- İBN HANBEL, Ahmed; *Kitâbu Bahru’d-Dem*, Thk.: Ebû Üsâme Vasiyyullâh, Dâru’r-Râye, Riyâd, 1989.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

- .....; *el-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1408/1988.
- .....; *el-Müsned*, Muessesetu Kurtuba, Mısır t.y.
- İBN HİBBAN, Muhammed, *Kitâbu's-Sikât*, Dâru'l Fikr Thk.: es-Seyyid Şerefuddin Ahmed, Beyrut, 1395/1975.
- .....; Muhammed; *el-Mecrûhîn*, Thk.: Mahmûd İbrahim Zâyed, Dâru'l-Va'y, Haleb, t.y.
- .....; *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsar*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1959.
- İBN MÂCE, Muhammed b. Yezid, *es-Sünen*, Thk.: M. F. Abdalbaki, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.,
- İBN RECEB, Ebu'l-Ferac, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1408, s. 438.
- İBN SA'D, Muhammed; *et-Tabakatu'l Kübrâ*, Dâru Sâdır, Beyrut, ty.
- .....; *et-Tabakâtu'l-Kubrâ (el-Kısmu'l-Mutemmim)*, Thk.: Ziyâd Muhammed Mansur, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, 1408.
- İBN ŞAHİN, Ömer b. Ahmed Ebû Hafis; Thk.: Subhi es-Sâmirî, *Târih-i Esmâ-i Sikât mimmen Nukile anhüm'ül-İlm*, Dâru's-Selefiyye, Kuveyt, 1404/1984.
- İBNU'L-CA'D, Ali b. el-Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî, *el-Müsned*, Thk.: Âmir Ahmed Haydar, Muessesetu Nâdir, Beyrut 1410/1990.
- İBNU'L-CEVZÎ, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *ed-Duafa ve'l Metrûkîn*, Thk.: Abdullah el-Kadî, Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1406.
- ....., *Safvetu's-Safve*, Thk.:Mahmud Fâhûrî, Dr. Muhammed Revvâs Kal'acı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1399/1979.
- İBNU'L-KAYSERÂNÎ, Muhammed b. Tahir; *Tezkiratu'l-Huffâz*, Dâru's-Samîi, Riyad, 1415.
- İSHAK B. RÂHÛYE, *el-Müsned*, Mektebetu'l-Eymân, Medîne 1995.
- MA'MER B. RÂŞİD el-Ezdî, *el-Câmi'*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1403.
- MİZZÎ, Yusuf b. ez-Zekî; *et-Tehzîbu'l-Kemâl*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1400/1980.
- MUSLİM b. el-Haccac; *el-Munferidât ve'l-Vuhdân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988.
- .....; *es-Sahih*, Thk.: M. F. Abdalbaki, Dâru İhyâi't- Turâsi'l-Arabî, Beyrut t.y.
- NESAÎ, Ebû Abdurrahman, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1991.
- .....; *ed-Duafa' ve'l-Metrûkîn*, Thk.: Mahmûd İbrahim Zâyed, Dâru'l-Va'y, Haleb,1369.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahya; *Şerhu Sahihi Muslim*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekr; *Takabâtu'l-Huffâz*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403.

TABERÂNÎ, Suleyman b. Ahmed; *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Thk.: Hamdi b. Abdilmecîd, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul, 1404/1983.

TAHÂVÎ, Ebû Cafer Ahmet b. Muhammed; *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, Thk.: Muhammed Zuhri en-Neccâr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1399.

TAYÂLÎSÎ, Süleymân b. Dâvud Ebû Davud, *el-Müsned*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut t.y.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ, *es-Sünen (el-Câmiu's-Sahîh)*, Thk.: A. M. Şakir, Dâru İhyâi't-Türâs el-Arabî, Beyrut t.y.

UKAYLÎ, Ebû Ca'fer; *Kitâbu'd-Duafâi'l-Kebîr*, Beyrut, 1404/1984.

YÜCEL, Ahmet, *Hadis Usûlü*, İstanbul, 2011.

ZEHEBÎ, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed Ebû Abdullah, *el-Kâşif*, Dâru'l-Kıbleti li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, Cidde, 1412/1992.

.....; *Mizânu'l-İtidal fi Nakdi'r-Rical*, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 1995.

.....; *el-Muğni fi'd-Duafâ'*, Thk. Nûruddin Itr, b.y., t.y.

.....; *er-Ruvâtu's-Sikât el-Mutekellem fihim bi mâ lâ Yuceb*, Thk.: Muhammed İbrahim el-Mavsîlî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1992.

.....; *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Beyrut, 1413.

.....; *Zikru Esmâin men Tukullime fihî*, Mektebetu'l-Menâr, Zerkâ, 1406.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/2 Winter 2014

